БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ИЮНЬ 27 ЧЕТВЕРГ № 152 (5556).

Өртээ 2 көп.

1963 ч. ИЮНЬ 27. № 152 (5556).

КАЙГАМЧЫКТЫГ ТИИЛЕЛГЕ

Полоцкиниң нефть болбаазырадыр заводун дерииринге болгаш ажыглалга кииреринге киржип турган тудугжуларга, эптекчилерге, нефть болбаазырадыкчыларынга СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кайгамчыктыг тиилелге-биле — тудугну хуусаа бетинде доозуп, ажыглалга киирип, баштайгы технологтуг установкаларны шиңгээдип алганы-биле холбаштыр изиг байырны чедирген.

Ол күш-ажылчы тиилелге болза Белоруссияның үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдеринге болгаш чурттуң барын талакы районнарының улус ажыл-агыйын нефть продуктулары-биле хандырарынга чугула салыышкын болур.

Белоруссияның тудугжуларының, эптекчилериниң болгаш нефть болбаазырадыкчыларының коллективтери чыылдырган дуржулганы калбаа-биле ажыглавышаан, республиканың нефть болбаазырадын турар үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле партияның болгаш чазактың даалгаларын күүседиринге чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге бүзүрелин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илереткен.

* * *

Полоцкиниң нефть болбаазырадыр заводунуң баштайгы технологтуг шугумун доктааткан хуусаазындан чартык чыл бурунгаар ажыглалга дужааган. Ол-ла үениң дургузунда 75 муң дөрбелчин метр чуртталга фондулуг болгаш культура-амыдыралдың бүдүрүлгелерлиг хоорайны тудуп тургускан, ам ында 15 муң ажыг кижи чурттап турар.

Ол завод үүс-үүс муң тонна нефтини болбаазыраткан. (СЭТА).

СЫЛДЫСТЫГ ОКТАРГАЙЛАРНЫҢ ЧАЖЫТТАРЫН БИЛИП АЛЫРЫНЧЕ, ХҮН СИСТЕМАЗЫНЫҢ ПЛАНЕТАЛАРЫНГА ЧЕДЕРИНЧЕ ШИИТПИРЛИГ БАЗЫМ

„Восток-5“ болгаш „Восток-6“ корабль-спутниктерге В. Быковскийниң болгаш В. Терешкованың космос ухудуушкунунга холбаштыр болган парлалга конференциязы

МОСКВА. Боттарының үүгде чаа доозулган кады чоруган космос ужудуушкунунуң дугайын ужудукчу-космонавтар, Совет Эвилелиниң Маадырлары Валерий Быковский биле Валентина Терешкова олар совет болгаш даштыкы корреспонденилерге чугаалап бергеннер.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң болгаш СРЭ-ниң Даштыкы херектер министерволгаш ужудукчу-космонавтар В. Быковскийге болгаш В. Терешковага изиг байырны чеирген. В. Быковскийниң болгаш В. Терешкованың кылган космос ужудуушкунунуң эртемге, космонавтикага шылгарангай ужурдузазын барымдаалап көргеш, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы бистиң улуг ада-чуртувус, космонавтиканың эртемниг үндезиннерин тургускан кайгамчыктыг эртемден Константин Эдуардович Циолковский аттыг алдын медальдарны оларга тыпсыр деп шиитпирлээн деп, ол дыннаткан.

Чүве чугаалаары-биле академик **А. А. Благонравовка** сөс берген.

Космоска сөөлгү ужудуушкуннарның баштайгы ужудуушкуннардан онзаланып турар үүлүнүң чамдык чижектерининг дугайын чугаалаарын оралдажып көрейин деп, ол бодунуң чугаазынга медеглээн. Ынчалзажок ол ужудуушкуннуң эртемге берген бүгү-ле чаа үүлдерин ужудуушкун үеинде алдынган хөй саныг материалдарны ажылдап кылыр болур дээрзин баш удур чугаалап каайн.

Космоска ужудуушкун бүрүзүнүң идегелдиг чоруу ук ужудуушкуннуң болуп эртери космос делгеминде байдалдан хөйүнде хамааржыр. Космос делгемининг физиказының талазы-биле амгы үеде алдынган билиглер космос болгаш хүн хереледниишкини дээн ышкаш ындыг факторларның салдарын үнелээриниң аргазын берип турар, метеорлуг агыышкыннарның сырыйының болгаш энергетиктиг спектриниң дугайында, атмосфераның үстүү каттарының космос корабльдериниң шимчээшкининге салдарының дугайында четчир билиглер чыдынган. Ужудуушкунну болгаш космонавтарның черге менди чаагайээп келирин хандырарының эргежок чугула хемчегларин баш удур алырының аргазын ол бүгү үүлдер берип турар. Бо болгаш моон мурнунда-даа ужудуушкуннарны чедиишкинниг дооскан чорук алдынган хемчегларнын дээштиин болгаш ужудуушкуннарны бүрүн хандырарының комплексилиг сорулгаларын чайынналчак кылдыр шиитпирлээнин тодаргай көргүзүп турар.

Терешкованың болгаш Быковскийниң космоска ужудуушкунун хандырары ужудуушкуннуң эгелээриниң мурнунда Хүннүң ажыл-чорудулгазын ыяк хайгааараарын негеп турган дээрзин немей чугаалаар херек деп, эш Благонравов уламчылаан. Ол хайгааараашкыннарга астрономия обсерваторияларын хаара туткан турган. Геофизиктиг ракеталарның дузазымонавтар салган. Ленинниң партиязының үртүлгазы-биле бодунун коммунисиг келир үеин тургузуп турар бүгүн социалистиг Төрээн чуртувус л өндүр улуг чедиишкиннериниң каайы болган, а совет кижилер — баштайгы космос корабльдериниң каптаннары болган.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи Совет Эвилелиниң бүгү эртеменнериниң өмүнээзинден ужудукчу-юсмонавтар В. Быковскийге болгаш В. Терешковага изиг байырны чеирген. В. Быковскийниң болгаш В. Терешкованың кылган космос ужудуушкунунуң эртемге, космонавтикага шылгарангай ужурдузазын барымдаалап көргеш, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы бистиң улуг ада-чуртувус, космонавтиканың эртемниг үндезиннерин тургускан кайгамчыктыг эртемден Константин Эдуардович Циолковский аттыг алдын медальдарны оларга тыпсыр деп шиитпирлээн деп, ол дыннаткан.

Чүве чугаалаары-биле академик **А. А. Благонравовка** сөс берген.

Космоска сөөлгү ужудуушкуннарның баштайгы ужудуушкуннардан онзаланып турар үүлүнүң чамдык чижектерининг дугайын чугаалаарын оралдажып көрейин деп, ол бодунуң чугаазынга медеглээн. Ынчалзажок ол ужудуушкуннуң эртемге берген бүгү-ле чаа үүлдерин ужудуушкун үеинде алдынган хөй саныг материалдарны ажылдап кылыр болур дээрзин баш удур чугаалап каайн.

Космоска ужудуушкун бүрүзүнүң идегелдиг чоруу ук ужудуушкуннуң болуп эртери космос делгеминде байдалдан хөйүнде хамааржыр. Космос делгемининг физиказының талазы-биле амгы үеде алдынган билиглер космос болгаш хүн хереледниишкини дээн ышкаш ындыг факторларның салдарын үнелээриниң аргазын берип турар, метеорлуг агыышкыннарның сырыйының болгаш энергетиктиг спектриниң дугайында, атмосфераның үстүү каттарының космос корабльдериниң шимчээшкининге салдарының дугайында четчир билиглер чыдынган. Ужудуушкунну болгаш космонавтарның черге менди чаагайээп келирин хандырарының эргежок чугула хемчегларин баш удур алырының аргазын ол бүгү үүлдер берип турар. Бо болгаш моон мурнунда-даа ужудуушкуннарны чедиишкинниг дооскан чорук алдынган хемчегларнын дээштиин болгаш ужудуушкуннарны бүрүн хандырарының комплексилиг сорулгаларын чайынналчак кылдыр шиитпирлээнин тодаргай көргүзүп турар.

Терешкованың болгаш Быковскийниң космоска ужудуушкунун хандырары ужудуушкуннуң эгелээриниң мурнунда Хүннүң ажыл-чорудулгазын ыяк хайгааараарын негеп турган дээрзин немей чугаалаар херек деп, эш Благонравов уламчылаан. Ол хайгааараашкыннарга астрономия обсерваторияларын хаара туткан турган. Геофизиктиг ракеталарның дузазыбиле үстүү атмосфераны адаандан өрү дорту-биле шинчилеп көрген, ол чорук ук үеде байдалды үнелээриниң аргазын берген.

Бо ужудуушкуннуң онзагай үүлү болза медицина-биология шинчилелери-биле чергелештир, космонавтарның ужудуушкунунуң программазынга элээн хөй эртем шинчилелдерин: бөлүк сылдыстарны хайгааараарын, хүннү чурукка тырттырарын, хүн үнүп келгенде болгаш ажып турда чернин тырыкызының кыдыгларын чурукка тырттырарын, космостан Чернин кырын визуалдыг болгаш оптиктиг хайгааараарын чорударын киирери болдунар деп хүлээп көргени болур. Космостун өске объектилеринге хамаарыштыр бодунун кораблиниң кайда чоруурун тодарадырда, космонавт В. Быковский бодунуң эдеринчизининг кораблин хайгааараарының болдунар аргазын ажыглап чораан.

Корабльдернин аразынга-даа, ол ышкаш корабльдерниң Чер-биле-даа, кыска болгаш ол ышкаш кедергей кыска чалгыларга-даа харылзаа системазының кедергей эки ажылдап чораанының дугайын академик чугаалаан.

Валерий Быковскийниң болгаш Валентина Терешкованың космоска үр ужудуушкунун боттандырар чорук медицина-биологтуг шыңгыы айтырыларны ажылдап кылырын болгаш айыыл чок чоруктун хереселдериниң системаларының ажылының үре-түннелдиин өөренип көөрү.

Электрокардиография, сейсмокардиография, пнефмонография, электроэнцефалография, электроокулография, кеъш-гальеаниктиг реакцияларны бижидери дээн ышкаш ындыг аргаларны ажыглап турган, космонавтарның байдалын билип ап турган. Физиологтуг информацияны телеметрия-биле дамчыдып турган, а судалының согарын—үзүктел чок ажылдап чоруур «сигнал» деп радиодамчыдыкчының тускай каналы-биле немей билип ап турган.

Контрольдун янзы-бүрү аргаларының үре-түннелдиин профессор В. И. Яздовский үнелээн. Ужудуушкун үеинде космонавтарның алганы радиацияның түн хемчээлин ол чугаалаан. Ол хемчээл Быковскийге 35—40 миллиард, Терешковага—25 миллиард болган.

Орбиталыг ужудуушкун үеинде В. Ф. Быковский ужудуушкун онаалгазын, эртем шинчилелдерин бүрүүнүбиле күүсеткен. Эш Быковскийниң кадынның байдалы ужудуушкуннуң бүгү дургузунда эки болуп турган болгаш ажылдап шыдаар аргалыы четчир бедик деңнелге кадагалаттынып арткан. Космонавт Терешкованың орбиталыг ужудуушкунун чаңгыс хонукка планнаан турган. Космонавтының байдалы эки болган чорук ужудуушкунну үш үш хонук чедир уламчыларының аргазын берген.

Парлалга конференциязынга ВЛКСМ Төп Комитединиң секретары **М. И. Журавлева** алдарлыг совет космонавтар Валерий Быковскийге болгаш Валентина Терешковага изиг байырны чеирген.

Кайгамчыктыг совет ужудукчу-космонавт **Валерий Быковскийниң** чугаазын парлалга конференциязынга чыылганнар динмиттиг, үр соксавас адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

1963 чылдың июнь 14-те Москваныы-биле 15 шак турда «Восток-5» корабль космодромдан ужудуп үнген деп, ол чугаалаан. Ол минутадан эгелээш космоска беш хонуктун ужудуушкунунуң шагын санаары эгелээн.

Корабльди орбита-орукче үндүрүп турар үеде космонавт кижи дензи аартаашкынынга таваржыр апаар дээрзи билдиңгир болгай. Мен база ону таваржып эртим. Ол дугайында чүнү чугаалап болурул? Чугаалаары берге, ынчалза-даа эки шенеттинген организм ол дензи аартаашкынын эки эрттирип шыдаар деп бодаар мен. Бодумну, бодумнуң байдалымны бодааш, ынчаар чугаалап турар мен.

Корабль орбита-оруунче санап каанынга чоок кылдыр үнген, ынчангаш черде кижиге чаңчыл болбаан, эртем ам-даа эвээш шинчилээн үүлге—дензи чок апаар байдалга таваржы берген мен. Холдун шыганнары бир-ле чиктии-биле чиигеп келген: кижи холун кандыг-даа кужениг чогу-биле кодүрүптер, холга бир чүвени ап алырга—ында дензи чок. Дораан эвес-даа бол, аңза кижи чаңчыгып каар.

Ужудуушкун эгелээн, беш хонук иштинде ажылым эгелээн. Ол ажыл чүү турганы?

Ужудулганын онаалгазынга дүүштүр мен каш катап корабльди ужудуушкунга углап, медицина талазы-биле янзы-бүрү шенелделерни болгаш хайгааралдарны күүседип, Черни, хаяаны, Айны, Хүнүү хайгаарап көрүп, эртем талазы-биле киночурук тырттыышкынарын, үүл дээрге хаяаны, туман шывыын, Айны болгаш бөлүк сылдыстарны тырттып ап, корабльдин дерилгелери-биле ажылдап, Чер биле болгаш «Восток-6» корабль-биле харылзааны тудуп, корабль иштинге хостуу-биле эштиишкиннер кылып чордум, оон ыңай чемненип, дыштанып, удуп ап чорааным черле билдиңгир.

Корабль чиик углаттынар, угланыышкынны кылган соонда ол туруштуг. Угланыышкынны автоматчыдылга-биле-даа, хол-биле-даа кылып болур. Бүгү таварылгаларда угланыышкын системазы эки ажылдап турган.

Ужудуушкун үеинде, черге турда чогаадып кылган программа өзугаар чурттап, ажылдап чораан мен. Янзы-бүрү дуржулгаларга болгаш шинчилелдерге кончуг хөй кичээнгейни салып чордум. Хонукта дөрт катап чемненип чордум.

Бистиң кайгамчыктыг конструкторларывыска, эртеменнеривиске, инженерлеривиске, техниктеривиске болгаш ажылчыннарывыска эн-не чылыг, сеткилдиг ханызындан сөстерни чугаалаарынга кажан-даа могавас мен, оларын угааны-биле болгаш ажылы-биле «Восток» деп кораблиниң ужуулдуушкунунуң бодунуң дугайында чугаалаан.

Ужудуушкунуң онаалгазынга корабльдин дерилгелери-биле, амыдыралды хандырарының системазын болгаш янзы-бүрү ажылдар, радио харылзааны тудары кирип турган. Бүгү хайгааралдыкынарны корабль иштинде журналга, магнитофонга бижип, киноаппарат-биле тырттырып ап чораан мен. Ажылдан ангыда дыштанырынга база шакты көрген турган. Дензи чок апаарының байдалын эки эрттирген мен. Аңаа дүрген-биле чаңчыга берген мен. Кижиниң холу сундуна берген турар байдалга удууру чиктир болгаш чаңчыл эвес турган-на харын. Оон соонда, Герман Титовтуң дуржулгазын бодааш, удуур ийде холдарымны азыглыг система адаанче киир суп ап турган мен. Аажок дыштанып ап, дүш чокка кылын уйгу-биле удуп чордум.

Космиктиг корабльди ужудуушкунга башкарары ышкаш, хереекке мөөн канчап белеткенип шыдаанымны менден бо-ла айтыра бээр-дир.

Ында онза нарың чүү боор, корабльдин автоматиказы боду ажылдап чоруур болгаш, хереекке космонавтың ролю аңаа шоолуг эвес деп чамдык кижилер чугаалаарлар. Бис ындыг ролыга таарышпайн турган бис. Корабльдин бүгү системаларының ажылын, хамыктын мурнунда холбиле башкарарының системазын болгаш амыдырадды хандырарының системаларын идепкейлии-биле башкарарын бодувустун сорулгавыс кылдыр билип турган бис. Мен болгаш мөөн өөрүм уруглар өзулуу-биле, долу хемчээлдин-биле белеткенир деп бы-жыы-биле шиитпирлээн бис. Түннел чангыс турган: чүткүлдүг өөренир, быжыг туруштуг ажылдаар, хүн бүрүзүнде янзы-бүрү шенелделерни кылыр.

В. Терешкова шенелделер дугайында тодаргайы-биле чугаалаан.

— Ол бүгү үүлдер чиик бе?— деп ол айтырыг салган. Ынчангаш ол аңаа-ла:—Чок, чиик эвес—деп харыылаан. Ынчалза-даа бергелерден кортпайн турган бис. Ынчаарга сорулганың улуу биске чаа күштерни немеп турган.

Космиктиг ужудуушкунга белеткел болгаш ону күүседири эң-не янзы-бүрү угланыышкынның тускай эртемниглериниң каттышкан ажылын, кужениишкиннерин негеп турар. Ону холбаштыр бир тодаргай үүлдү чугаалаксай-дыр мен. Космиктиг техниканы тургузуп турар ол эртеменнер-биле, мергежилиг кижилер-биле шуут таныжа бергеш, бистиң совет улуста чеже хире талантылар барын кижи магадаар. Бистиң инструкторларывыс күш-даа, үе-шак-даа харамнанмайн бисти өөредип, шенелдени кылып турган. Ындыг кижилер-биле чүү-даа бүдүрүп каап болур.

Онаалга өзугаар хол-биле башкарылганың дузазы-биле корабльди углаашкынга киирер ужурлуг турган... Корабль дыннангыр болгаш башкарарынга эки болган.

Ужудуушкунуң онаалгазынга радио харылзаазын тудары улуг черни ээлеп турган. Космиктиг ужудуушкунга харылзааның ужур-дузазының дугайында хөй үүлдер чугаалаттынган болгай. Мен бир үүлдү чугаалаксай-дыр мен. Валерий-биле чугаалажып турувуста, чаңгыс өрээлге хая көрүүн олургулап алгаш чугаалажып турган чүве дег, бодалга ыңдыг турган...

Ушк хонукта бээр дужуп базар деп команданы черден ленээ дамчыткан деп, түннелинде . Терешкова чугаалаан. Космоска ...-дир, ынчалза-даа ээп чанар херек. Корабльдин бүгү системалары ылавылалдыг ажылдап турган. Дензиниң аартаашкыны-биле холбаштыр корабль атмосвераның дыгыш кадынче киринкенин билип каан мен. Соңгадан көөрүмге, корабльдин даштында от чалбыыталып чораан.

Ам-на Черге кээп хонуптум. Төрээн черимде келдим. Онаалга күүсеттинген, бүгү чүве таарымчалыг—сеткил аажок өөрүшкүлүг. Ынчангаш космиктиг ужудуушкуннуң төнчүзүнде—совет кижилер-биле чылыг, сеткил хайныышкынныг ужуражыышкыннар болган.

Менээ эки болган бүгү үүлдерни бистиң Коммунистиг партиявыска, комсомолга онааштырып турар мен. СЭКП кежигүнү кижи болганымда, партияның болгаш чазактың кандыг-даа онаалгаларын күүседиринге кезээде белен мен.

Совет эртеменнериниң, ужудукчу-космонавтарның чугааларын чыыганнар улуг кичээнгей-биле дыннаан. Совет болгаш даштыкы корреспондентилер хөй саныг айтырыгларны салган, ол айтырыгларга олар тодаргай харыыларны алганнар.

Москвага болган бо парлалга конференциязын бүгү-эвиледдин радиозу-биле, төп телевидение-биле болгаш «Интервидение-биле» дамчыдып турган.

Москва. Июньнун 22. Космонавтар Валентина Терешкованы болгаш Валерий Быковскийни уткуурунга холбаштыр Кызыл шөлге болган мүтинг.

Чурукта: Н. С. Хрущев болгаш ужудукчу-космонавтар Ю. А. Гагарин, Г. С. Титов, А. Г. Николаев, П. Р. Попович, В. Ф. Быковский, В. В. Терешкова олар В. И. Лениннин Мавзолейинин индиринде.

СЭТА-нын фотохрониказы.

Мал ажылының продуктуларының белеткели

(Хүн демдеглели)

Дуржулга станциязы, «Тиилелге», «Найырал» совхозтар Таңдының «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хемниң «Ленинчи орук», Тес-Хемниң «Чодураа», «Ак-Эрик» болгаш республиканың щупту 24 ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садар талазы-биле чартык чылдың хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Ылангыя Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң малчыннары кончуг эки ажылдап, күрүнеге эт, сүт садар талазы-биле чартык чылдың хүлээлгезин долдур болгаш сүттү—138 хуу күүсеткен. Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң малчыннары бо продуктуларны күрүнеге садар талазы-биле чартык чылдың хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттаннар.

«Сүт-Хөл» совхоз, Таңдының «Революцияның чалбыыжы», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтары мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерин күүседир четкеннер. Тес-Хем районнуң бүгү ажыл-агыйлары дүк садар планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш эт, сүт белеткээриниң чартык чыл планын күүседир чыгаан.

Ынчалза-даа республикада ниитизи-биле мал ажылының продуктуларын белеткээр талазы-биле чартык чыл хүлээлгелерин күүседип турары дүвүренчиг байдалда. Июль 1-ге чедир каш-ла хонук арткан, а күрүнеге сүт садарының онаалдазы үүгде 80,6 хуу, эттии—64 хуу, дүктүү—55,1 хуу күүсеттинген. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары республиканы соңгаар тырттып, июнь 25-ке чедир күрүнеге эт садарының планын үүгде 69,9, сүттүүн —69,4 болгаш дүктүүн — 16,4 хууларга күүсеткен. Ол районнуң бүгү колхозтары болгаш «УТКА 25 чылы» совхозу күрүнеге эт садарынга ам-даа кирбээннер. Июнь 30-де мугур 12 шак турда, эт садарын күрүне-биле санажып каастар бис деп эш Стихарёвтуң чугаалап турарында кандыг-даа барымдаа чок. Херектиң ужуру болза янзы-бүрү чылдактар-биле мал ажылының продукциязын дужаарының планын күүседирин соңгаарладып турарында.

Барыын-Хемчик, Өвүр районнарның ажыл-агыйлары эт садарының чартык чыл планының деңгезин безин күүсетпейн турган-ла, сөөлгү беш хонукта ол ажылды барык соксатканнар. Эштер Бойду, Семис-оол болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, мында херектиң ужуру үүде болуп турарыл? Алган хүлээлгелерни өй-шаанда күүседирин үүге уттупкан силер?

Күрүнеге сүт белеткээриниң планын «Элегес» совхоз үүгде 86,5 хуу, «Межегей»—83,6 хуу күүсеткен турган-ла, эрткен беш хонукта Кызылче чаңгыс литрдаа сүт киирбээннер. Ук совхозтуң июньнуң 23—24 хүннеринде күрүнеге киирген 700 кг сливказы болгаш бир центнер сүдү үрелип баксыраан болган. Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунуң даргазы болгаш тускай эртемниглери иштинде чаашкыны аштаттынмаан 25 чаа саваларга саржаг куткаш чорудупканындан бир тонна хире ол эң үнелиг продукт үрелген.

Мындыг чижектер хөй. Ынчалза--даа бо талазы-биле буруулуг кижилер аңаа-ла эртип турар үүл бар.

Тес-Хемден аңгыда, Тыванның барык бүгү районнарында дүк садарының планы дыка багай күүсеттинип турар. Дуржулга станциязы июнь 25-ке чедир күрүнеге килограмм-даа дүк дужааваан. «Өөк», «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарда кыргылда кидин-түлүк болуп турар болза-даа, дүк сөөртүлгезин эгелевээн. «Барлык», «Элегес», «Улуг-Хая» совхозтарда болгаш республиканың өске-даа хөй ажыл-агыйларында бо ажыл база багай чоруп турар.

Арткан хүннерде дүктү сорттаарын, саваларын болгаш белеткел пунктуларынче чүдүрүп чорударын күштелдирери эргежок чугула.

Тыванның малчыннары! Күрүнеге сүт, мы[illegible] дүк[illegible]рының чартык чыл хүлээлгелерин күү[illegible] күштү салыылынар! Республиканың [illegible]лептиг ужуражырынче!

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ ФРОНТУЗУНГА

Кызылчылар деткип турар

Совет космонавтарның октаргай делгеминче бөлүк ужудушкуннарының хүннеринде делегейнин дешшилгелиг кижи төрелгетени бистин чуртувустун эртем, техниказының хөгжүлдезинде улам ыңайгы чаа шураашкынны магадап турган болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун шиитпирлери коммунизмнин тиилелгезин чоокшуладыр дээш улам үреттүнелдиг ажылдаарынче совет улустун күзел-соруун хайныктырып турар. Пленумнун материалдары шынап-ла бүгү кижилернин кичээнгейин боттарынче хаара тудуп турары билдингир. Чүге дизе, олар ук материалдарны ханыы-биле шингээтпишаан, коммунизм тургузуушкунунун хераанде эн чугула болгаш берге сорулга — чаа кижини кижизидерин өске бүгү сорулгалар-биле денге шиитпирлээринче чүткүлдүглер.

Пленумнун материалдарынга улус шынап кайгамчык-ла сонуурганчыгдыр. Оон каш чижектериниң дугайын маңаа бижиир бодаан мен. Июньнуң 22-де фотоаппарат астып алгаш, Кызылдың кудумчулары-биле хап ордум. Ол чоруй чамдык улугулуг бүдүрүлгелерге кире дүжүп, солуи номчаан кижилерни тыртты-рып-ла чордум. Шак безин четпээнде аппарадымның плёнказы төнүп калган.

Пассажирлер АТК-зының чанында ном, солун садыглаар киоскиге кире дүшкеш айтырарымга, «мун ажыг чаа солун эккелгөн кижи мен, дораан-на бурт диди»— деп, садыгжы кыс чугаалаар болду. Ол хүннериниң сонуурганчыг чүүлдери бижик билбес болгаш биче билир кырган кижилериниң безин сеткилин хайныктырып турган. Олар аныяктарга солунларны номчуттуруп ап, оларның-биле санал-оналын солчуп турганнар.

Кайда-даа улустар шупту-ла солун номчаан. Пассажирлер АТК-зының чолаачызы эш Константинов автобус доктаар черниң сандайында саадапкан, аажок-ла сиңнигин номчуттунган олурда ужураштым. 75 харлыг пенсионер Жмак ирей автовокзал эжиинде база-ла номчуттунган олур. Ону мен өки таныыр болганымда, Пленумнуң шиитпирлерин канчаар көрүп турарын айтыргалак чорумда-ла, боду бажын селецнетпишаан, дыка чүүлдүгзүнүп турарын менээ чугаалады.

Ол-ла АТК-ның клувунга кирип келиримге, элээн каш ажылдакчылар Пленумнун материалдарын коллективтин-биле номчаан, бот-боттарындан удур-дедир айтырышкан олурлар. Ленин кудумчузунуң бажы, паркче кирер эжик чанында шөлге хап келиримге, ийи аныяк оолдар демги-ле материалдарлыг солунну номчуп турлар. Адын-сывын айтырарымга, пединститутун дөрткү курузунуң студентилери Ооржак Дииң-оол, Монгуш Сыкырбан олар болдулар.

Донмас-Сугда алгы заводунуң чанынга хап келиримге, барбажыгаштар долдур солуннар дыгып алган, ийи кыстар автобустан үне халышкаш, шөлдү кежилдир маңнажып бар чыдырда, доктаады кааптым. Ол болза улустуң күзенчиг аалчылары, почта чедирикчилери Бортникова биле Иванова олар тус-тус хуваалдыг квартираларынче бар чорааннары олдур ийин. Оларны болгаш мында бижээн өске-даа кижилерниң шуптузун чурукка тыртты-ргылап алган мен.

Бистин Кызылывыстың ажылчы чону СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин болгаш кайгамчыктыг совет космонавтар Валерий Быковский биле Валентина Терешкова оларның космостан эап келгениң шак ынчаар бедик көдүрлүүшкүн-биле уткуп, политиктиг болгаш күш-ажылга хайымнанчак амыдыралче киргеп турган. Бодунуң эалчеглиг Пленумунга чыылгаш, бистиң партиявыстың Төп Комитеди эн чугула айтырыгны чугаалажып, тодаргай шиитпирни хүлээп алган. Ол шиитпирни совет улус база-ла алдарлыы-биле боттандырып шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

И. ЦЕЛИЩЕВ.
Бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис.

ПЛЕНУМНУҢ ШИИТПИРИ— БИСТИҢ ПРОГРАММАВЫС

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга «Партияның идеологтуг ажылының эалчеглиг сорулгаларының дугайында» эш И. Ф. Ильичевтуң илеткелин болгаш аная чүве чугаалаан эштернин саналдарын номчааш, ханызыбиле үүлдүгзүнүп көрдүм.

Партияның программазында сиилип бижиттинген коммунизм тургузукчузу кижиниң моральдыг дүрүмнерин эш И. Ф. Ильичев эртем өзүзүбиле тайылбырлап, ол дүрүмнерниң кижилерге шингээдиринге шаптык бооп турар дужамыктарны кам-хайыра чок сойгалап илереткен-дир.

Коммунизмниң идеялары эът-ханбиле тудуш сиңиккен чаа кижилерни кижизидиринге совет школа, өгбүле болгаш башкы кол рольдуг болурун эш И. Ф. Ильичев илеткелинге өнзалап демдеглээн. Школаны амыдырал-биле холбаар, биргээр чугаалаарга, өөредилгеге болгаш күш-ажылга чамчыктырарын кады чорудар дугайында дүрүм ам амыдырал-биле чаагай түүнделдерни көргүзүп турар. Мээн ажылдап турарым Барымын-Хемчик районнуң Дөп-Тереэзин сес чыл школазының 5 «а» класска, күш-ажыл башкызы Монгуш Доржунуң бир кичээлинге баргаш, өөреникчилеримни магадай-ла берген мен. Олар хаарылга, хирээ, балды тудуп, ажыглап билир кылдыр, эвес, харын-даа чазаныр станокка хала чок ажылдап турар кылдыр өөренип алганнар.

Бирээзи сандайның буттарын белеткей шааптар, өскези олурар черин, үшкүзү үттерин, а дөрткүзү эптээш тургузуп каар, өөреникчилерден ылаңгыя О. Эмер-Сарыг биле К. Бористиң ажылдап турары тергиин болду.

Шаанда болза школага, интернатка бичии-ле чүве үрелирге, дораанна ажыл-агый эргелекчизинче маннаар чүве болгай. Ам класска стол, сандай-даа үрелирге, соңга караа-даа бустурга өөреникчилер боттары кылыр. Ынчангаш өөреникчилер күш-ажылды хүндүлеп көөр кылдыр кижизиттинип турар болгаш класстың, школаның бүгү херектелдерин кам-наар апарганнар.

Ынчалза-даа көдээ школаларга өөреникчилерни чүгле чазанырынга база мал ажылынга эвес, а күш-ажылдың элээн хөй мергежилдеринге кижизидип болур арга турбуже, бис ону чедир кылбайн турар бис.

Сес чыл школазының өөреникчилерин чүге комбайнер, тракторист азы электрик, киномеханик азы пекарь, повар кылдыр өөредип болбазыл. Канчап-даа болур. Трактор, комбайн, электростанция, турум кино чок суурлар бистин республикада чок. А бистин школавыста чаңгыс-даа ындыг белүүм организастаттынмаан.

Эш И. Ф. Ильичевтуң илеткелинде өзүп орар аныяк салгакчыларны кижизидер херекте школа биле өг-бүленниң кандыг рольдуг болурун база тодаргайлап чугаалаан. Илеткелде айтып турары, бичии уругну өөредиринге болгаш кижизидеринге кым хөй харыысалгалыгыл, школа бе азы өгбүле бе дээр маргылдаа кандыг-даа ажык чок, хоралыг маргылдаа болур деп турары көнчуг шын. Оларның кайызы-даа чаңгыс агым дег деңнеп харыысалгалыг.

Чамдык ада-ие уругну чүгле школа өөредир болгаш кижизидер деп билиишкинде дүннү берген турарлар. Уругларның өскен-төрээн бажыны, ада-иезин оон кандыг кижи болурунга улуг салдарлыг. Бистиң тывалар мынчаар чугаалажыр болгай: «Иезин шевер боорга кызы дааранар, адазы шевер боорга оглу чазаныр». Биске школаның болгаш класстарның адаие хуралдары удаа-дараа болуп турар. Ол хуралдарга ада-иениң кээр, келбезин көөрге-ле, уруунун дугайында кайы хире сагыш салып турар кижил дээрзи билдине бээр. Хурал санындан чыдып калбас, уругларының канчаар өөренип турарын башкылардан үргүлчү айтырып турар ада-иелериниң уруглары эки кижизиттинип, эки өөренип турар. Ындыгларга эштер Кестик-оол, Чысыдак, Хирбээ олар хамааржыр.

Ынчаарга К. Монгуштуң оглу 5 классын, Л. Ооржактың уруу сес класстан чылдагаан чоккa чоруткулаан. Башкылар олардан айтыларга ол-бо школаларда деп турган, уругларының бир чыл өөредилгезин хожудатканнар. Олар хуралдарга-даа, школага-даа келбес турган. Чаш төлүүнүн келир үезин, оон келир үеде чаагай чурталгазын боогдап, эртем сургуул чок кижи кылдыр арттырарын күзеп орар ындыг төрелдерни кандыг чаагай сеткилдиг, буянныг ада-ие дээр боор. Ындыг чорук чүгле кара сагыш-тыр.

Школа дээрге-ле башкылар коллективи, сургуулдар, школага өөредири дээрге-ле башкының өөредири ол. Ынчангаш башкы деп сес Пленумнуң индиринге улуг идегел, хүндүткел-биле дыңналып турган. «Улустуң башкызы—ол болза чоннуң культуразын көдүрери дээш демиселге партияның кол даянгыызы, чаа кижини кижизиринге партияның эн чоок дузалакчызы-дыр»—дээн эш Н. С. Хрущевтуң сөстерин илеткелчи чугаалаарга Пленумнуң киржикчилери изии-биле адыш часкап уткааннар.

Партия башкыларга ол хире идегеп, башкыларны ол хире үнелеп турар-дыр. Ол шын. Совет кижилериниң келир салгалын школа белеткеп турар. Куш бодунуң чүүргазын изиг мага-боду-биле төл кылдыр хуулдурары ышкаш, башкылар база-ла, чаш ажы-төлдү кижилер кылдыр каразы чырыдып өөредип турар. Космосче кылыйтын турар совет маадырларның күчүлүг чалгынарының баштайгы чүглери школалардан боттанып тывылган дизе частырыг чок.

Партия башкыларның ат-алдары дээш ам-даа үргүлчүнүң шиитпирлиг демиселин чорудар, оларның амыдырал-чурталгазының дугайында хүн бүгү сагыш салыр дээн чүрек чылып көөр сөстерин илеткелден номчуп тур бис.

Мооң-биле кады партия коммунизм үезинин чаа кижизин кижизидер улуг болгаш харыысалгалыг херекче башкыларны кыйгырып турар. Анда талептиг болур дээш бистер, башкылар, политиктиг болгаш тускай эртем талазы-биле билиивисти хүн бүгү бедидип, аныяк чаштарны өөредип, кижизидер херекке бүгү-ле билиивисти болгаш күжүүстү бээр ужурлуг бис.

Бистиң школавыста башкылал ажылының ёзулуг мастерлери база бар. Чижээ, 6 «б» класстың баштынчы башкызы О. Байыр, 4 «а» класстың башкызы С. Санчыт-оол боттарының класстарынга чүс хуу өөредилгени чедип алган.

Башкы кижи чүгле школа ажылыбиле кызыгаарланып болбас. Бистиң школаның башкылары шупту агитаторлар болгаш оларның иштинде А. Хертек, А. Биче кончуг эки ажылдап турар. О. Санчыт, С. Калын-оол клуб ажылынга идепкейлин-биле киржип, чаа ырларны, аялгаларны, шиилерни чогааткаш, чонга бараалгадып турар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирин көдээ чонга калбаа-биле тайылбырлаар ажыл көдээде башкыларга улуу-биле хамааржыр. Бис бо ажылга идепкейлиг киржир бис.

Бистиң ажыл-херээвистиң улуг оруун чыдыып турар бо өөдүр чазагай документиге хей-ээт киргеш, совет иниитилелдиң арын-нүүрүн бужартадып турар ийи-чаңгыс бак чаныдарны, кара сагыштыг чоруктарны кам-хайыра чок илередип, келир үеним кайгамчык чаагай хамаатыларын, чогаадыкчы, мурнакчы төлептиг кижилерин канналып бышкан маадырлар кылдыр белеткээр хүлээлгелиг бис.

М. ЭРГЕП,
башкы.

Ындыг болур-даа ужурлуг

Пленумнуң материалдарын номчааш, шынап-ла шыңгыы боданыр ужурга бистиң совет кижи бүрүзү таваржып турар боор деп бодаар мен. Ындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дизе эш Ильичевтуң илеткелиниң болгаш Пленумнуң шиитпирлериниң сес бүрүзү коммунизм тургузуушкунунда чугула айтырыг — чаа кижини кижизидериниң дугайын ССРЭ хамаатыларының сеткил-сагыжын хайныктырбайн барып шыдавас.

Бо айтырыгнын чедиишкинниг шиитпирлери бистиң чурту коммунизмниң тиилелгезинге чугаажок чедирер чүве болганда, чаа кижини кижизидери ынчангаш чидин-биле тургустунуп турары билдингир. Коммунизмниң төлептиг тургузукчузун кижизидип белеткээри идеологтуг ажылдың хөй-хөй хевирлерин болгаш арларын дамчыштыр чедип алдынар Пленумнуң шиитпирлеринде өткан-дыр.

Эстетиктиг кижизидилгениң база бир чугула хевири бот-тывынгыр уран чүүлдүн моон сонгааргы хөгжүлдези маңаа биче эвес рольду ойнаар. Бистиң улуг коллектививисте бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүүнүн киржикчилери бистер маңаа хамаарыштыр Пленумнуң шиитпирин изии-биле деткип,. боттарывыстың уран аргаларывысты улам өстүрүп турган, чаа кижини кижизидер талазы-биле партияга кызымак дузалажырывысты хүлээнип турар бис. Кижилериниң уран аргалары өскен тудум, олар совет социалистиг культураны улам байлакшыдар болгаш хөй-хөй материалдыг кежиктерни тургузар. Ынчангаш бистер коммунизмниң эрге-ажыы дээш уран чүүлге ам-даа мергежип өөренирин, иниити культуравысты бедидерин шиитпирлээн бис. Бо болза Ленинчи партиявыстың Төп Комитединиң Пленумнуң шиитпирлеринге бистиң харыывыс ол.

Н. КОНСТАНТИНОВ,
пассажирлер АТК-зында бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүүнүң киржикчизи.

Белорус ССР. Витебск хоорайның моон мурнунда куруг [illegible]ериниде чоокта чаа тыптып келген Фрунзе аттыг улуг [illegible]ында ам Витебскиниң «Черемушкалары» деп адал[illegible]да хөй квартираларлыг он-он бажыңнарны тутган, школа, уруглар садтары, магазин, кафе база ажыттынган.
ЧУРУКТА: Витебск хоорайда Фрунзе аттыг улуг кудумчуда.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ

Бүгү делегейниң херээженнериниң шуулганы

МОСКВА. (СЭТА). Июнь 25—херээженнериин Бүгү-делегей конгрезиниң ийиги хүнү. Ол хүн кайгамчык арыг чырык-биле эгелээн. Ам херээженнер тайбың дугайында, уругларның аас-кежиниин дугайында чугаалаары үргүлчүлээр дээш өөнүктер, угбалар болуп, билир оруктары-биле ордуже чоруп турганнар.

Оларның чугаалары кандыг-даа дылга дыңналып турзажок, конгресстиң бүгү киржикчилериниң үнү чаңгыс аай болгаш найыралчы. Ол болза, боттарының уругларының калык болгаш хөглүг чоруурун күзеп турар нелерниң үнү-дүр. Ол болза келир үениң кижизиниң кавайының чанында турар нелерниң үнү-дүр.

Куба төлээ Эспин де Кастронуң киргени «Уругларның болгаш аныяктарның кадыкшылы, кижизиглези болгаш өөредилгези» деп илеткелин КАРМЕН ДЕЛЬ БУСТО номчаан. Ам уругларны өстүрүп, доруктуруп турар бистиң чуртувус келир үезинге бүрүн бүзүрелдиг, бистиң бүгү херээженнеривистиң, хосталга тараачын херээженнерниң байырын силерге чедирип тур бис. Бистиң аныяк кыстарывыстың байырын силерге чедирип тур бис. Бөгүн тараачын херээжен кижи хөлде тарып өстүрүп турар дүжүдү оон болунга хамааржыр деп үвени билир. Бистиң аныяк кыстарывыс ополчениениң хүрээлениге автоматты холунга тудуп алгаш, бодунуң төрээн чуртун, социалистиг революцияны камгалаарынга белеп. Ам безин, эр кижилер-биле бир дөмей, машиналарны, тракторларны башкарып турар бистиң херээжен ажылдакчыларывыстын, бистиң кадык камгалал болгаш чыдыышкын ажыл-ишчилериниң байырын чедирип тур бис. Хол-холундан туттунчуп алгаш, чаа Кубаны тургузуп турар бистериниң, куба херээженнериниң акы-дуңма байырын хүлээп ап көрүнер!

Кубаның төлээлекчизиниң демдеглеп турары-биле алырга, уругларның аас-кежин бүгү чурттарның херээженнериниң ниити сорулгазы болур. Уруглар боттарының бүгү талазы-биле болбаазыраарынга эң таарымчалыг байдалга өзүп, доругар эргелиг. Янзы-бүрү чурттарда хөй миллион уругларның, оолдарның болгаш кыстарның байдалы херек кылында турза чогуурундан ханы ылгалдыг болуп турарын амгы байдалдың медээлери көргүзүп турар. Латин Америкада 30 миллион уруглар бар, а оларның чартык кезин школада өөренмейн турар. Америка дийтин чурттарында ядыларның муң-муң уруглары ядарап турар. Тус черниң кижилери мал кажааларында адыгуузун мал-биле бир дөмей чурттап, 8—9 харлыындан эгелээш уругларның мойнунга дөңгү кедиргеш, ажылче чорудуп турар Мурнуу Африкада өөредилгениң кандыг-бир деңнелиниң дугайын чугаалап болур бе ынчаш? Африка дипте уругларның аар-берге амыдыралын айтып турар чурагайларны илеткелчи көргүскен. Чижээлээрге, Анголада төрүттүнген беш уругнуң-на бирээзи диириг артып турар.

Илеткелде оон ыңай демдеглеп турары болза: бүгү социалистиг чурттарда уругларның халас өөредилгези, кадыының дугайында сагыш салыышкыны ниити принцип болуп турар. Делегейде уругларның өлүр чоруунун эң-не чавыс деңнели ССРЭ-де. Социалистиг чурттарда кадыкшылга талазы-биле кызымак ажылдың түңнелинде чоннуң ортузунда өлүр чорук база дыка эвээжээн.

Демократтыг Херээженнериниң Делегей Федерациязы уругларны камгалаарын болгаш ажылының база бир кол үүлү кылдыр кезээде санап келген дээрзин илеткелчи чугаалаан. Херээженнер организациялары боттарының улустарының хосталгазын чедип алыринче херээженнериниң демиселин угландырар төлээде, улам улуг күжениишкиннерни салыр ужурлуг. Бот-боттарын хүндүлежир чорукка, улустар аразында тайбың кожа-хелбээ догуниаашкынга, чепсегелениишкинни бүгү ниити болгаш бүрүн дүжүрериниге үндезилеттинген ёзулуг болгаш быжыг тайбың турзуи дээш демисежип турар бис.

Конгресстиң адынга келген байыр чедириишкинниг чагааларны конгресстиң индириниден номчуурга, төлээлер изии-биле уткаан. Ындыг чагаалар ам безин 6 муң ажыг келген.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президент-күүсекчизи Джон Бернал херээженнер конгрезиниң шиитпирлери тайбың, чепсегелениишкинни дүжүрер, национал хосталга болгаш социал депшилге дээш демиселге чаңгыс аай шимчээшкинни калбартырынга күчүлүг идиг болур дээрзинге бүзүрелин бодунуң чагаазынга илерлейлээн. Конгресс делегей херээженнериниң демократтыг шимчээшкининиң оруунга чугула үе болган турарынга идегелин Цейлоннуң премьер-министри Бандаранайке чугаалап турар. Бельгияның кадын-хааны Елизаветаның, Индонезияның президентизи доктор Сукарнонуң болгаш өске-даа күрүне база хөй-ниити ажылдакчыларының байырлыг чагааларын база номчаан.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлекчизи ХА ТХИ КУЕ Мурнуу Вьетнамдан дашкы шериглерни үндүрер дээш демиселге вьетнам херээженнерге деткимче көргүзеринче Американың Каттышкан Штаттарының херээженнерин кыйгырган. Бистиң чуртувустун катап каттыжарын, боттарывыстың өг-бүлеривис-биле кады чурттаарын күзеп турар бис деп, ол төлө чугаалаан.

Оон дараазында конгресс илеткелдерни чугаалажып көөрүн эгелээн. Бир дугаарында СОФИЯ ЦИМИЛИ (Кипр) санал берген. Бистиң чуртувуста херээженнерниң болгаш уругларның эргелерин камгалаар айтырыг мычага чедир шиитпирлеттинмээн деп, ол чугаалаан. Оон ыллдагааны чурттуң кырында дайынның дирг-елген доктаамал айылы болуп турар. Кипрни шериг баазазы кылдыр ажыглаары болдуна бээрге кипр херээженнер улуу-биле дөвүреп турар. Чер Ортузу далайның районун ядролуг эвес зона кылдыр чарлаар дугайында премьер-министр Н. С. Хрущевтуң саналын оон ужурунда изии-биле деткип турар бис.

Камерунуң херээженнери чепсегелениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин негеп турар бүгү кижилериниң чаагай чүткүлдерин деткип турар дээрзин МОНИК КАМАН (Камерун) чугаалаан. Оратор совет херээжен өөнүктерингe чаагай сөстерин бараалгадып, космоска шылгаранган эрес-маадырлыг чорук-биле холбаштыр оларга изиг байырын дамчыткан.

Ангола херээженнериниң төлээлериниң кежигүнү МАРИЯ ДАЛУЗ КАНДИМБА колонизаторларга удур национал-хосталгалыг демиселге Анголаның херээженнериниң идепкейлиг киржилгезиниң дугайын чугаалаан.

Ирак херээженнериниң төлээлекчизи ТАМИНА АДИЛЬ бодунуң чуртунда бүгү демократтарга, хосталга, тайбың болгаш улустарының найыралы дээш бүгү демиселчилерге удур кадыг-дошкун дерзин үүлгедиглериниң дугайын чугаалаан. Оон ашаа Салям Адильди өлүрүкчүлер араатанзыг ёзубиле хинчектеп өлүрген. Үш ирак херээжен патриоттарны шаажылап өлүрер деэн чорукту күш чок болдурарын дилеп, чагаа чоруткаы дээш Совет Чазактың баштыңы Н. С. Хрущевка өөрүн четтириишкинин түрүктиг ханызындан ол илергейлээн.

Ирак херээженнериниң таваржып турары истеп сүрүүшкүннерге удурланыышкынның чагаазын Ирактың чазаанга чорудар, а ол ышкаш дерзин үүлгедиглерни соксадыры-биле херээженнериниң комиссиязын Иракче чорудар деп саналды бразиль төлээлер киргеп. Индияның төлээлекчизи Капила Кандвала чагааның төлевилелин номчаан. Конгресстиң киржикчилери чагааның төлевилелин боттарының чөпшээреп турарын адыш часкаашкыны-биле илергейлээн.

Мурнуу Вьетнамдан келген төлээ МА ТХИ ЧУНУҢ чугаазын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Нго Динь Дьеминиң бужар сапогунуң адаанда чөвүүрлап чыдар чурттуң байдалының дугайын ол чугаалаан. Бодувустуң чуртувустан муң-муң километр ырак турган безин кара бажында чыдар бистиң уругларывыстың алгы-кышкызын ам дыңнап турар бис деп, ол чугаалаан. Ам шуут албадал лагери болдунган чуртта байдалдың дугайын херечилеп турар фоточуруктарны Ма Тхи Чу конгресстиң киржикчилеринге көргүскен. Кара бажында 100 муң ажыг херээженнер болгаш оларның 8 муң уруглары чыдар. Мурнуу Вьетнамның хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш чөптүг демиселинге боттарының эпсеткил каттыжыышкынын илергейлезин деп, Американың херээженнерин болгаш делегейниң бүгү чурттарының херээженнерин оратор кыйгырган.

Эртенги хуралга СФАИЯ АВАБ (Марокко) биле ГЛОРИЯ ЭРНАНДЕС (Колумбия) база санал берген.

Чапсар сөөлүнде конгресс бодунуң ажылын база эгелээн.

* * *

МОСКВА. (СЭТА). Москвада херээженнериниң Бүгү-делегей конгрези бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар. Июнь 25-те кежээки хуралга ЮНЕСКО-дан хайгааракчы ВЛАДИМИР ГЕРЧИК бир дугаарында санал берген. ЮНЕСКО-биле Демократтыг Херээженнериниң Делегей Федерациязының аразында шагдан бээр туруп турар харылзааның дугайын сагындырарын күзээн ийи мен деп, ол чугаалаан. Ол харылзаа бистиң ийи организацияларывыска ниити болуп турар айтырыгларга: тайбың дээш, улустар аразында бот-боттарын билчир чорук дээш база культура дээш демиселге үндезилеттинген. ЮНЕСКО биле Демократтыг Херээженнериниң Делегей Федерациязын херээженнериниң амыдыралының, оларны ылгай көөр чорукту узуткаарының айтырыглары, ылаңгыя өөредилгениң болгаш кижизидилгениң айтырыглары база дүвүредип турар.

Национал хамаарышпас чорукту чедип алыры мээң улузумнуң эң-не алыс күзели деп, Пуэрто-Риканың төлээлекчизи ДОМИНКА ДЕ ЛА КРУЗ чугаалаан. Чаа дайынның айылын узуткаар төлээде, каттыжар деп бүгү делегейниң херээженнерин Пуэрто-Риканың херээженнери кыйгырып турар. Бүгү диптериниң кыры-биле ужудуп эткен Валентина Терешкова херээженнер күштүг деп үвени көргүскен.

Херээженнериниң Бүгү-кыдат демократтыг федерациязының секретары ЯН ЮЬ-ЮЛ Кыдаттың херээженнериниң мурнундан конгресстың төлээлериге байыр чедирген.

Эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар, бот-боттарын деткижер, колониализмге удур чүткүлдүг эң калбак каттышкан фронтуну бүгү чурттарны улустары-биле кады тургузар деп саналды кыдат төлээлериниң мурнундагы конгресске ол киргеп. Империализмге удур, эрги, чаа колониализмге удур, бүгү делегейде тайбыңны камгалаар, национал хамаарышпас орукту чаалап алыр болгаш камгалаар дээш, демократтыг хосталгалар социал депшилге болгаш херээженнериниң база уругларының эргелерин камгалаар дээш демисел болза амы-ye-чадада бүгү херээженнериниң ниити сорулгазы болур деп ол санаддада демдеглээн. Америк империализмниң янзы-бүрү чимзениишкиннериге хамаарыштыр эн улуг серемчиледи сагыыры, ядролуг чепсекти хорудуун негээри, даштыкы шериг баазаларын узуткаары, чепсегелениишкинни бүгү-ниити дүжүрери дээш демиселге, дарлаттырган нациялардың хамаарышпас чорук дээш демиселин шиитпирлиг деткири, колониалисчи системаны туюлунга чедир узуткаарын чедип алыры эргежок чугула деп, Ян Юнь-юй демдеглээн.

Кижи төрелгетен делегейниң ийи дайынын көрүп эткен болгаш ол дайыннар немец девискээрден өөскүп үнген дээрзин Герман Демократтыг Республиканың төлээзи ЛОТТА УЛЬБРИХТ чугаалаан. Оон ужурунда Герман Демократтыг Республиканың херээженнери дайын бистиң черивистен кажан-даа өөскүп үнмес, өске улустар немецтериниң хөделнишкиннеринден кажан-даа качыглавас деп даңыраглап турар дээрзин оратор демдеглээн. Ам герман айтырын шиитпирлээриниң эргежок чугулазын Лотта Ульбрихт оон ыңай чугаалаан. Бо айтырыг тайбың арга-биле, чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлеттинер ужурлуг.

Делегейде баштайгы херээжен космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры ВАЛЕНТИНА ТЕРЕШКОВАГА сес бээрге, залга йөрээлдер салыышкыны чаңгыланып үнген.

Совет улус космосче ужударын дааскаш, бедик идегелди менээ, бөдүүн совет херээженге көргүскен деп, Валентина Терешкова чугаалаан. Бодумнуң улузумнуң бүзүрелин бадыткап, база «Восток-6» корабльдин космоска ужудуушкунунуң программазы бүрүн күүсеттингенин Никита Сергеевич Хрущевка илеткээр аас-кежиктиг болган мен.

Валентина Терешкова Европаның, Африканың, Азияның, Американың херээженнериниче көрбүшаан, космостан көөрге он диптериниң кайгамчыктыын, өндүр чаагайын чугаалаан. Силериниң төрээн чурттарыңарның кырыбиле ужудуп чорааш, ол чурт бүрүзүнүң каас-чаражын магадап, ында тайбыңны болгаш депшилгени күзеп чоруур муң-муң, миллион-миллион кижилериниң чүректери соп турар деп чүвени медерел билип чораан мен деп, совет космонавт медеглээн. Бо бедик индирден чүве чугаалап, термоядролуг дайынның айылындан бистиң бөмбүрзээвисти камгалап алырының, бүгү улустар хостуг, хамаарышпас болгаш аас-кежиктиг болган турарының чугула айтырыгларын чугаалажып турар силерни шуптуңарны көөрү өөрүнчүт-дүр.

Космос дугайын, черде ажыл-херектер дугайын бодавышаан, совет улустуң кызы болза Владимир Ильич Ленинниң гениязы-биле, бистиң улустуң маадырлыг кужениишкиннери-биле тургустунган Совет күрүнениң хамаатызы болуру кайгамчык болгаш чоргаарал-дыр деп чүвени оноза чидин-биле билген мен деп, Валентина Терешкова чугаалаан. Бодунуң догуннап турун келгениниң баштайгы хүннеринден эгелээш, совет чурт тайбыңга ынакшылдыг политиканы шиитпирлиг болгаш чайгылыш чокка чорудуп, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш, дайыннар болгаш боочепсек чок делегей дээш демисежип турар. Бүгү совет херээженнер боттарының уругларынга аас-кежиктиг, Чер кырынга дээр арыг турарын күзеп турар. Тайбыңның күштери тиилээринге бүзүрээр мен, аңаа бүзүревейн барып шыдавас мен!— деп, делегейде баштайгы херээжен космонавт чугаалаан.

Каш минуталарның дургузунда диңмиттиг адыш часкаашкыны үргүлчүлеп турган.

Даргалакчы Валентина Терешковаының авазын — Елена Федоровнаны президиумче чалаарын саналдаан. Маадырның иезин президиум столунуң артынга олуптарга, төлээлер диңмиттиг адыш часкап турган. Эжени Коттон Елена Федоровнаны кужактап, ошкаан.

Илеткелдерни чугаалажып көөрүнге ЗАХИРА ИБРАГИМ (Коморск ортулуктар), ПУН ПЕНГ ЧЕНГ (Камбоджа), ЖАННЕ МАРТЭН (херээженнериниң панафрика шимчээшкининиң чиңгине секретары), КИМ ОК СУН (Көрей Улус-Демократтыг Республика) болгаш өскелер-даа база киржип, санал берген-ner.

(СЭТА).

ШКОЛА БОЛГАШ КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

Чаа өөредилге номнары

1963 — 1964 өөредилге чылында ийити өөредилгениң школаларынга ажыглаары-биле Тываның ном үндүрер чери 12 өөредилге номнарын докпааткан хуусаанын бетинде үндүрген. Ук номнарныңиштинде өөредилгениң планынга болгаш программазынга таарыштыр чогааткан 3 чаа өөредилге номунуң бар бооп турары башкыларның чаа ёзу-биле ажылдаарынга, өөреникчилерге быжыг билигни бээринге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг.

Оларның иштинде РСФСР-нин школаларынын алдарлыг башкызы, РСФСР-нин эртемнер академазынын аспирантызы Х. С. Алдын-оолдуң бижээни 1 класска үжүглел солун бооп турар. Ук ном бодунуң тургузуунуң, материалдарының хемчээлиниң, методиказының талазы-биле мурнунда хөй чылдарда ажыглаттынып келген Л. Б. Чадамбаның үжүглелинден алдын ылгалдыг. Өөредилге номунуң өгелинде чугаа сайзырадырына ажыглаар хөй чуруктарны берген. Номда кирген хөй-хөй чижектер амды амыдырал-биле сырый харылзаадыг.

Белүк авторлар: Р. Р. Бегзи, М. А. Монгуш, Н. Е. Мистрикова олар 5—6—7 класстарга хереглээр «Русский язык» деп номну бижээн. Ук номнуң онзагай түүлү болза, ында хөй санныг тыва домактарның бары болур. Ынчангаш ам өөреникчилер бодунуң төрээн дылы-биле орус дылды деннеп көөр аргалыг болган. Бо өөредилге ному мурнунда турган номнарга бодаарга ийиги чергениң хөй санныг дүрүмнеринден хосталган болгаш өөреникчилериң угаангыр-сагыңгыр чоруун көдүреринче угланган хөй чижектер-биле байлак.

Сес чыл школазының 8 класынга ажыглаар К. И. Светашова, Н. В. Хорошавина оларның тургусканы «Русский язык» деп ном үнүп турар. Ол номда дылдың синтаксис кезээн берип турар болгаш чаа программага үүштүр тургустунган.

СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирингe дүүштүр, Вильямстың көдээ ажыл-агый хөгжүлдезин моондактап турган сиген аралаштырып тарыыр системазын шүүмчүлээн соонда чаарты кылдыган ботаниканың очулгазын тыва дылга үндүрген чорук ук эртемниң башкылаашкынын чаа ёзу-биле чорударынга улуг ужур-дузалыг болган.

Өөредилгениң амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарынче болгаш политехниктиг өөредилгени улам ыцай-хөгжүдеринче угланган 6 класска физика, 6—7 класстарга «Геометрия бодалгаларының чыындызының» очулгазы база тыва дылда үнген. Ооң-биле кады республиканың ном садыгларында болгаш школаларда курлавыры төнүп турар 1—4 класстарга арифметика номнарын, 4 класска ССРЭ төөгүзүнүң болгаш 5 класска география номнарын катап үндүрген.

СЭКП-ниң чаа Программазының чоокку он чылдарда чурттуң бүгү чонунга 8 класстың хемчээнге деп билиглерни бээр деп негелдезинге дүүштүр Тываның ном үндүрер чери кежээки «эвлчеглиг» школаларга хереглээр 1 — 4 класстарның арифметика номун үндүрер.

Ынчалза-даа тыва школаларны школа дугайында хоойлунуң негелдеринге дүгжүп турар четчир санныг, бедик шынарлыг чаа өөредилге программазын ёзугаар тургустунган өөредилге номнары-биле хандырар талазы-биле ажылда ам-даа четпестерниң барын демдеглевес аргажок. Тыва школаларның 1—7 класстарынга хереглээр 37 өөредилге номнарының иштинден ам-даа 9 ном бижиттинмээн. Амыдыралдан хоорук, эргижирээн номнарны школаларда ам-даа ажыглап турар чорук өөредилгениң чаа методтарын чөп ажыглаарынга өөреникчилерге быжыг билиглерни бээринге, башкылаашкынны амыдырал-биле, практика-биле сырый холбаарынга шаптыктап турар дээрзи черле билдингир.

Байдал мындыг турбуже авторларны шилип тывар талазы-биле Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозундан шалыпкын хемчет албайн турары четпес. Ооң түңнелинде садыг четкизинде курлавыры барык-ла чок болуп турар, эш Л. Чадамбаныч 1 класска «Тыва дыл» ному болгаш эш Биче-оолдуң «Тыва дыл» номунуң II кезээ 1964 чылда безин парлалгага кирер арга чок бооп турар.

Бо бүгү четпестерни өөренип көргеш, Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу, Тываның ном үндүрер чери школаларны чаа өөредилге номнары-биле бүрүн хандырар талазы-биле чогуур хемчеглерни дарый ап чорудар ужурлуг.

В. СОДУНАМ.

Билиг бедидер ажыл

Чөөн-Хемчик районнуң башкыларында билиг бедидер ажыл районнуң улус өөредилге кылдызынын болгаш школаларның методиктиг каттыжышкыннарының планын ёзугаар бүгүй эвес чоруп келген.

Бо өөредилге чылында методиктиг комиссиялар кошкак өөреникчилер-биле канчаар ажылдаарының дуржулгазын өөренмишаан, калбаа-биле нептередип келген. Орус, тыва дылдарның секцияларынга бижимел ажылдарны чорударының талазы-биле мурнакчы дуржулганы өөренгилээн. Физика, химия башкыларының секцияларынга лабораториялыг ажылдарны чорударын база бодалгаларны бодаарын чугаалашкан.

Партия төөгүзүн, СЭКП-ниң иштики, даштыкы политиказын бөлгүмнерге өөренмишаан, районнуң башкылары боттарының политбилиин бедидип алгандар. Ол ышкаш, «Учительская газета», «Комсомольская правда», «Пионерская правда», «Тувинская правда», «Шын», «Семья школа», «Начальная школа» дээш оон-даа өске солун, сеткүүлдерни башкылар чагыдын алган.

Башкыларның улуг кезии хөй-ниитинин ажылынга киржип, агитатор, пропагандист болбушаан, бот-тывынгыр уран үүл бөлгүмнериниң идепкейлиг киржикчилери бооп турарлар.

Школаларга, интернаттарга болгаш столоваяларга эн эки арыг-шевер, чуг болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилге, ол ышкаш башкыларның политиктиг болгаш методиктиг билиин бедидери база өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың бедик деннели дээш чарыш районнуң школаларынга калбарган турган.

Бо чылдың мартта ол чарыштың түңнелин үндүрген болгаш бирги, ийиги, үшкү черни Алдан-Маадыр, Хайыракан 8 чыл школалары болгаш Чадаананың № 2 школазы тус-туста алгылаан.

Чөөн ортузунга янзы-бүрү лекцияларны номчуп турар Шеми школазының башкыларын демдеглевес аргажок. Мында тургустунган агиткультбригада тематиктиг кежээлерни эки организастап турар. Ол ышкаш, «Колхозчуларның амыдырал-чуртталгазы болгаш культуразын чогуур деннелче» деп хана солунну башкылар доктаамал үндүрүп турар.

Суг-Аксы школазының башкылары чон ортузунга дараазында лекцияларны номчаннар: «Космосту кижи чагырып ап тур», «Уруглар кижизидилгезинге ада-иениң авторидеди», «Эртем болгаш шажын» база өскедаа.

Алдан-Маадыр школазының башкылар коллективи, ол ышкаш башкы коммунистер: Суг-Аксы школазында Монгуш Дадар-оол, Чадаананың № 2 школазында М. Тас-оол, Е. Антонова, Чадаананың № 1 школазында К. Долгар, Шеми школазында С. Куулар олар мурнакчы дуржулганы тарадыр ажылды эки чорудуп, аныяк башкыларга боттуг дузаны көргүзүп келген. Ынчангаш аныяк башкылар Л. Федотова (Чадаана № 2 школа), Л. Головина (Чадаана № 1 школа) болгаш О. Чимии (Чадаана суму школазы) бодунуң ажылынга мергежилдиг кижилер болу берген.

Районнуң башкыларының улуг кезии оран-бажың-биле эки хандырынган болгаш оларның школа назыны четпээн уруглары ясли, садтарда хаара туттунган. Кадрларның үчёду эки тургустунган. Мурнакчы башкылары, кижизидикчилери шаннал, мактарда киирериче районнуң улус өөредилге килдизи сагыш салып турар. Ол ышкаш башкы кадрларның райондан үнүп чоруурy эвээжээн.

Чыраа-Бажы, Суг-Аксы база Чадаана хоорайда башкылар бажыннары чедишпейн турар, Чадаана суму болгаш «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырында школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажыл куду деннелде.

И. ПРИНЦЕВ.
Чырыдыышкын министерствозунун инспектору.

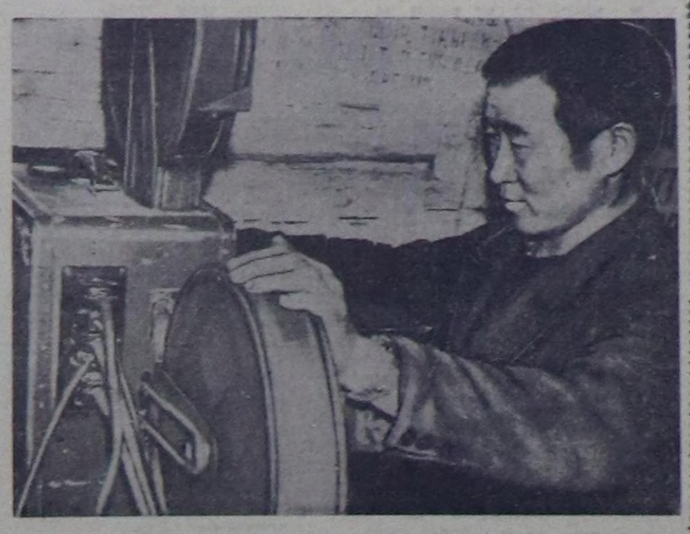

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң Сесегеде ажылдап турар бригадазынга Ондар Кызыл Санданович киномеханик болуп ажылдап турган. Часкы хову ажылдарының үезинде аңаа механизаторлар ниитизи-биле он ажыг кино-чуруктарны чогуур өйлеринде, саадал чокка көргеннер. «Бистиң киномеханигивис эрес-ледир кино көөр талазы-биле бисте үзүүтелиишкин чок болуп тур» деп чамдык эштер ынчаар чугаалап турарлар.

Ондар дээрге, дүне ажылдаан кижилерге хүндүс, а хүндүс ажылдаанларга — кежээ киноларны көргүзүп турар. Ондар ам СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидат.

ЧУРУКТА: Ондар көрүкчүлерге кино көргүзүп тур.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Кичээнгейге алза...

Барыын-Хемчик районнуң Шуйда кадыкшылга школазының башкыларының, ажылчыннарының хөй нургулуу херээженнер. Оларның хөй кезии онаашкан ажылынга ак-сеткилдиг, кызымак кижилер. Олар ам ук школаның келир өөредилге чылынга уткуштур белеткелинге идепкейлиг киржип, капитал болгаш үүрмек септелгелерни чорударынга кол күш болуп турар.

Бистиң ажылчы хереженнеривис каш-ла хонуктарның дургузунда школаның өөренир корпузун, өөреникчилериң чурттаар интернадын болгаш өске-даа бажыңнарны штукатурлавышаан, чугайлап доосхан. Септелге ажылдары ам-даа үргүлчүлеп турар.

Школаның ажылчы хереженнерин эки организастаар болза, олар коммунизминиң келир үедеги тургузукчулары, чаш салгакчыларны бүгү талазы-биле дески хөгжүлделиг кижилер кылдыр кижизидип шыдаар, найыралдыг коллектив чүве. Ынчаарга оларның ортузунга политикижизидилгелиг, культура-массалыг тускайлан ажыл негеттинерин барымдаалааш, бо чылдың эгезинде хереженнерниң тускай чөвүлелин тургузуп, ооң даргазынга кол поварның дузалакчызы, комсомолчу кыс Д. Анчымааны соңгаан.

Организация тургустунуп турар үеде, бистиң республиканың өске черлеринде практикалап турары ышкаш, база-ла сонуурганчыг хемчеглер планнаттынган турган. Оларның иштинге хереженнериң тематиктиг кежээлерин, дыштанылга хүннерин, спорт маргылдаларын, дааранылга, сиилилге делгелгелерин, тускай лекцияларны организастаары дээш өскедаа организас-массалыг ажылдар көрдүнгүлээн турган.

Көрдүнген ол эки хемчеглериң бир чамдыктары шала-була организастаттынган боордан башка, хөй кезии амдыгаа чедир-ле саазын кырында артпышаан. Мынчангаш оларның будүүлге ажылындан хостуг шактары анаа-ла чалгаарарчыг үе болуп эртип келген. Ол чөвүлелдиң даргазындан:—планнаттынган хамык хемчеглериңер чүге чорувас чүвел? —деп айтырарга, «хереженнер ортузунга организастаар ажыл кылып чорбаан болганымда, ону канчаар удуртуп башкарарын билбес-тир мен» деп харыылаар.

Чөвүлелдиң даргазы Д. Анчымаа шынап-ла дуржулгазы эвээш, аныяк ажылдакчы. Хереженнер ортузунга тускайлан ажылдың чамдык байдалдары анаа билдинмес болуп турары шын боор... Ынчаарга Барыын-Хемчиктиң парткому, ылангыя ооң хереженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи, хереженнериниң ол организациязынче кичээнгей салып, ооң даргазын ажылдың практиказынга өөреткен, дузалашкан болза, ооң ажылы сегип болур турган. Ындыг дузаламчы, боттуг удуртулга ооң келбейн турары биске хомуданчыг. Черле ынчаш район организацияларының талазындан бистин школаның ажылынче кичээнгей салбас үүл бар. Онзагай байдалдыг ол школа бир-тээ районнуң девискээринде турар чүве болганда, ооң ажыл, амыдыралын сонуургавас чорук мен бодаарымга дыка таарышпас ышкаш.

Б. БАРБА,
Шуйда кадыкшылга школазының башкызы.

Шоочалыг ясли

Эртенгиниң 7 шак. Ажылым аайы-биле салбырның көдээзинга келдим. Контора эжиинде чыылганнарла хөй. Оларның аразында назы-хары дөгүй бергеннер-даа, хып дээн чалыылар-даа, чаш уругларын туткулаан иелер-даа бар. Хөйнүң аразындан, уруг үүктээн бир-ле ие хомудап чугаалай-дыр:

— Хой кыргылдазында ажылчынар чедишпейн турар-дыр. Ону безин бодавас кончуг-ла-дыр.

— Чеже чугаалаваан дээр боор. Боттары көрүп турарлар-дыр, ол хирезинде-ле хоржок,— деп, база бирээзи улажып кагды.

— Ажылчын холдарның кайда-даа чедишпезин билбестер эвес. Ооң дугайын чугаалашпайн турган эвес — деп, бир-ле ада болур кижи чугаалады.

Бо чугааларның үнүп келгени таварылга эвес. Шынап-ла Ак-Туруг суур районда эң улуг суурларның бирээзиле болгай. Мында уруглар яслизиниң ам-даа ажыттынмааны дыка четпес. Мурнунда чылдарда яслиниң ажылы эки турган. А бо чылын ооң септелгезин ёй-шаанда чоруткан-даа болза, мынчага ажытпааны канчап-даа таарышпас. Ооң түңнелинде суурда дыка хөй чаш уругларлыг иелер ажылга киржир арга чок бооп турар.

Бо талазы-биле «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң директору эш Стихарев, Ак-Туруг салбырның эргелекчизи эш Очур-оол оларның үүнү бодап турары билдинмес. Негелде тургузарга, ындыг-мындыг деп чылзырынга ёйлешкеннер.

М. ДАНЗЫН.
Улуг-Хем район.

ТӨЛЕПТИГ БАШКЫ

Елена Саратовна Сарбаа Самагалдай 11 чыл школазының башкылар коллективинге мергежилдиг болгаш идепкейлиг хөй-ниитичи кылдыр санаттырып келген. Аныяк башкы бо эрткен өөредилге чылында 3 «а» класстың удуртукчузунга ажылдап кыштаан. Хөй кужениишкиннериниң түңнелинде, класстың 22 өөреникчилери шуптузу дөртку классче шилчээннер.

Бо чедиишкин анаа-ла чедип келбээни тодаргай. Күстен эгелээш-де ажылынга шудургу болгаш бодамчалыг башкы класска өөреникчилериниң активин тургузуп, оларның ботбашкарылгазын хөгжүдүп, ада-иелериниң күжүнге даянып, чангыс-даа хүнү халас эрттирбейн, кижизидилге ажылынче хандыкшып келген.

Үшкү классчылар шуптузу пионерлер. Башкы боду пионер сборларынга, одаг ажыдыышкыннарынга, шугум чыскаалдарынга баш бурунгаар, план ёзугаар белеткеннип алгаш, бодунуң пионерлерин аңаа чедиишкиниг киириштирип турган. Ынчангаш Елена Саратовнаның өөреникчилери хөй-ниитичи болур талазы-биле школада эң макталдыг болу берген. Олар төрээн школазын ногаанчыдарынга, демир чыылдазынга, өөрүнге дузалаарынга, классты арыышевер тургузарынга, хепти канчаар силиг кедип, ажаарынга идепкейлиг киржип, өске эштерин олче боттары эвилелдеп турарынга чанчыга бергеннер. Күш-ажылга ынакшыыр чанчылды башкы өөреникчилеринге нептереткен: парталарын урок соонда кылайтыр чүп, аштап, ханаларны чугайлап, ном-дептерлерин камныг эдилеп турарынга шагда-ла чанчыга бергеннер.

Өөреникчилериниң бот-башкарылгазын ёй-шаанда организастаанының түңнелинде, пионерлер боттары класының ат-алдары дээш туржуп, онаалга күүсетпес, чалгаа, чурум үрээрлерни боттары хемчег ап, аараан эштеринге дузалажып турарлар.

Елена Саратовна билиин доктаамал бедидип, педагогиктиг чогаалдарны хөйү-биле номчуп турар. Ол Кызылдың башкы институдунда ботөөредилге-биле өөренип турар.

Өөредилгеге сундулуг ораладжыышкыннарының ачызында ол ам эге класстарга орус дыл башкылаар эргени чедип ап, бо эрткен өөредилге чылында 3 «а» класска орус дылды база-ла бедик шынарга башкылап эрттирген. Дуржулгалыг башкыларның уроктарынга үргүлчү олуржуп орус дылдың арга-методун хынамчалыы-биле шингээдип ап келген.

Школада хөй-ниити ажылдарын бо башкы көскүлен черни эдилеп турар. Коллективтиң чөптүг макталын чаалап алганы-биле, Тес-Хем парткомунун болгаш райкүүскомнун хүндүлел бижии-биле Е. С. Сарбаа каш удаа шаңнаткан.

— Елена Сарбаа бодунуң коллективинин чоргааралы, ооң төдептиг кежигүнү, ындыгларның чаагай ажылхерээ Төрээн чурту каастаар — деп, өөредилге эргелекчизи Галина Александровна Салганова бо-ла мактап, өөрээн олурар.

С. САНДЮ.

Делгем орукче

Бо байырлалдыг хүнну доозукчулар четтикпейн манап турганнар. Ол шынап-ла өөрүшкүлүг хүн. Самагалдай 11 чыл школазының он бирги классчыларының баштайгы доозуушкуну. Шиник кылдыр кеттингилепкен оолдар, кыстар база чалаткан аалчылар школаның улуг залын долдур олургулапкан.

Байырлыг кежээни школа директору С. Дамдын-Сюрюн ажыткан. Ортумак эртемниң дугайында атестатты доозукчуларга тыпсыр дугайын экзамен комиссиязының даргазы, өөредилге эргелекчизи Г. А. Салганова чугаалаан. Өөреникчилериң экзаменнерни канчаар дужааганын ол кысказы-биле демдеглеп чугаалаан соонда, хөгжүм үнү чаңгыланып эгелээн. Шупту 22 доозукчулар ортумак эртемниң дугайында аттестатты улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ылаңгыя Владимир Баа-Хөө, Михаил Очур, Людмила Чернышева оларның өөренип эрткен материалдарны эки шиңгээдип ап, бызыг билигни көргүскенин күрүне комиссиязы демдеглээн.

Амыдыралдың болгаш өөредилгениң делгем оруунче доозукчуларны үдеп, боттарының чагыг сөстерин бо байырлалдыг кежээге келген аалчылар чугаалап турганнар.

11 чыл дургузунда өөренип эрткен ынак төрээн школазын, эргим башкыларын кажан-даа утпас болгаш оларга сетилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин доозукчулар илереткеннер.

С. АРЫН-ХОЕВ.

Допчузу-биле

Тожу районнуң бот-тывынгыр уран үүл көрүлдези бооп ... Аңаа бирги черни Ырбанның ... вынгыр уран үүл бөлгүмүнүң ... жикчилери ... ган.

К. КУМАЯН.

* * *

Хөндергей 8 чыл школазының сесии классчылары экзаменнерни чедиишкиниг дужааганнар. Шупту 30 кижи 8 класс доосканының документизин алган.

Б. САТ.

* * *

«Тиделге» совхозтуң Кара-Хаак школазының септелгези эки чоруп турар. 500 кубометр одаар ыяшты, 100 тонна хөмүрүү школа чанында эккеп белеткээн.

О ЕНДАН.

* * *

Кызылдың эмчи училищезинин сургуулу Манзы Чизекей «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырынга практика эрттирген. Келгениниң эмчизи бодунуң ажылынга кызымак болганы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

К. АНАЙ-ООЛ
Улуг-Хем район.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырынын культура албан черлериниң септелгези болгаш одаар ыяш белеткели эрткен чылдарга бодаарга элээн организастыг эгелээн. Ылаңгыя Алдан-Маадыр сес чыл школазының директору О. Түмен-Баир школаның кышка удур белеткелин эки чорудуп турарын айтыр херек. Школа Ара-Аргада 800 кубометр одаар ыяшты белеткээн. Ам школа чанынче одаар ыяштың сөөртүлгези эгелей берген. Сөөлгү хүннерге чедир школа чанында 250 кубометр ыяш дужуртунген.

Чүгле одаар ыяш сөөртүлгези чоруп турар эвес, а өске септелге база чоруп турар. Башкылар коллективибиле ажылчыннар 6 класстарның малгаштаашкынын болгаш чугайлаашкынын чоруткан.

Салбырның көдээ клувунуң, кижи эмнелгезинин 400 кубометр одаар ыяжы база белеткеттинген. Ам чүгле ол ыяшты дарый сөөртүп эккеп алыры чугула.

О. БОРАШ.

Европа космостуң Совет ...арын көрүп, дыңнап турар

...мостуң чаа маа... ...на Терешкованы ...ковскийни москвитиң ханызындан ...нгр телевидениеге ... июньнуң 22-де ...дулуг сорук кириш... ...лгаш өөрүшкү-биле көр... ...ельчилиг металлургия ...ының проэвилел комитеи ...кретары Бела Балланын ...и болза: совет улус-биле ...тарын чепельчилер болгаш ...ентр улус база чылыы... ...олгаш чүректиң ханызындан ...турарын Валерий Быковский ...аш Валентина Терешкова билип ...ынныр.

ПАРИЖ. Космонавтар Валерий Быковский биле Валентина Терешкова оларны байырлалдыг уткуп алганын дамчытканын француз телевидение көрүүчүлери база-ла көрген. Дамчыдылганы шуут-ла Москвадан дамчыткан турган.

БЕРЛИН. Субботада ажыл хүнү кыска болган, ынчалза-даа хөй-хөй хоорайжылар бойдуска барып дыштанып чаңчылын өскерткеш, бажыңнарынче—ак-көк экраннарже далашбиле чорупканнар). Москвага космос маадырларының төөгүлүг ужуражышкынының дугайында дамчыдылганы олар интерниденнеден көргеннер. Телевизор тургускан өрээл бүрүзү (олар ГДР-де 2 млн. хире) бичии кинотеатр болу берген, аңаа олуттарны өг-буленің бүгү кежигүннери, төрелдери, квартира аайы-биле кожалары эдилекен. ГДР-ниң миллион-миллион ажылчы чоннары өөрүшкүтүг болгаш сагыш-сеткилди хайыктырып турар минуталарны бүгү совет улус-биле кады чурттап эрттирген.

СОФИЯ. Космоступ маадырларын уткуурунун дугайында Москвадан телевидение дамчыдылгазы эгелээринин мурнунда-ла Болгарияның мунмун ажылчы чоннары телевизорларга болгаш радиоприёмниктерге чыглыш келгеннер. Ол чүректиң ханызындан болгаш сагыш-сеткилди хайыктырып турар ужуражышкынның киржикчизи болурун кижи бүрүзү күзеп турган.

ПРАГА. Бүгү Чехословакия телевизорларга болгаш радиоприёмниктерге чыылган турган. Чехословакияның ажылчы чоннары ол уттундурбас үеде Валерий Быковскийге болгаш Валентина Терешковага өөрүшкү-биле байыр чедирип турган. Кызыл шөлге болган митингиге эш Н. С. Хрущевтун чугаазын чехословак ажылчы чоннар улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

(СЭТА).

Кеннединиң ГФР-де чоруп турары

БОННН. (СЭТА). Барыын-герман чазактың албан төлээлекчизиниң дыңнатканы-биле алырга, ГФР-ниң канцлери Аденауэр биле АКШ-тың президентизи Кеннеди ядролуг шенелделерни соксадырының айтырын, НАТО-нуң кежигүннери чурттарның аразында садыг дугайында айтырыгны, а ол ышкаш НАТО-нуң хөй талалыг атомнуг күштерин тургузарының «принципиалдыг айтырыгларын» чугаалажып көрген. ГФР-ниң чазаның албан төлээлекчизи ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Сэлинджер-биле кады парлалга конференциязы эртирген.

Кеннеди биле Аденауэрниң аразынга чугаалажышкыннар-биле чергелештир, барыын-герман таладан оралакчы канцлер Эрхардтың, даштыкы херектер министри Шредерниң болгаш камгалал министри фон Хассельдиң киришкени чугаалажышкыннар Боннга болган. Америк таладан күрүне секретары Раск, президентиниң национал айыл чок чорук талазыбиле тускай дузалакчызы Банди болгаш күрүне департаментизиниң удуртур ажылдакчылары киришкен.

Америк «делегей көрүзүчүн» үлегери-биле тургускан, «хөгжүп турар чурттарга немец дузаламчы» деп организацияны тургузарының албан хуузунда ёзулалынга ГФР-ниң президентизи Любкениң албан кылыр черинге киржир дээш, президент Кеннеди Аденауэр-биле чугаалажышкынын үскен. Ол ёзулал үезинде президент Кеннеди допчу чүве чугаалаан.

Иракта кем-буруулуг үүлгедиглер

Иракта кем-херек үүлгедиишкиннерин соксадырының бачым болгаш шиитпирлиг хемчеглерин алырын тайбың камгалалының совет Комитеди Айыыл чок чорук Чөвүлелинден дилээн. Ирак реакция империалистерниң айтылгазы-биле тайбың талалакчыларын ужур-дуржок аажылап, курдаларга удур хан төгүүшкүнүг дайынны кыпсын үндүрген деп, медегледе чугаалап турар.

Реакциялыг монархия ёзу-чурумга удур, а ооң соонда—Касемниң хууда диктатуразынга удур демиселге идепкейлиг киржип турган чүс-чүс эр, хереженнер кижилерни «национал гвардияда» фашист идегеттер өлүрүп, хилинчектеп турарлар.

Ирак республиканың конституциязын болгаш чазакка кирерде кылган бодунуң аазаашкынын оор ёзу-биле хажыткаш, чазак болза чурттуң чонунуң дөрттүң бир кезээ болуп турар курдаларны ёзугаал, чок кылып эгелээн. Чазактың шериглери курда суурларны үрегдеп, кандыг-даа буруу чок тайбың чурттакчыларны өлүрүп турар.

Иракта тайбың болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демиселчилерге удур хан төгүүшкүнүг ужур-дуржок аажылаашкыннар-биле холбаштыр делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи ханы килеңнээшкинин илередип турар.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

★ **ВАРШАВА.** Познаньда делегей ярмарказынче кирер кол эжиктиң баарынга аскан ооң киржинчилери 60 чурттарның туктарын дүжүрген. Ярмарка болза Барыын биле Чөөн чүктүң аразында бот-бодун билчир чорукка болгаш найыралга садыг дузалап турар дээрзин база катап бадытпаан, ол дугайын Познаньга чарган хөй санныг садыг кереэлери хереченлеп турар. 15 хонуктун дургузунда ярмаркага 500.000 чыгам кижи чораан.

★ **ЛИМА.** Перунуң Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Рауль Акоста Саласты болгаш компартияның өске-даа чамдык ажылдакчыларын Перунуң депшилгелиг хөй-ниитизиниң негелделериниң түңнелинде Фронтон кара бажыңдан хостап үндүрген. Январьда ажылчы чоннарның массалыг ажыл соксадыышкынын базар үезинде оларны тудуп хоругдаан турган. Серро-де-Паско хоорайның даргазы чораан болгаш чоокта чаа национал конгресстиң депутадынга соңгуттурган Хенеро Ледесманы база хостап үндүрген.

КАНБЕРРА. «Сэн геральд» деп солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, каш-каш үүс америк шериг албанныглар, эртемденнер болгаш техниктер чоокку үеде Соңгу Квинслендиге келир деп турар. Йорка думчуктуң чаа чуруун чогаадып кылыры-биле он ийи түр радиостанцияларны тудары оларның сорулгазы болуп турар. Ук чурукту дайын үезинде ракеталар салып үндүрер чер кылдыр ол районну ажыглаар таварылга болу бээр магат чок боор дээш чогаадып кылып турар.

★ **БОМБЕЙ.** Индияның президентизи Радхакришнан Каттышкан Штаттарга болгаш Англияга албанның аян-чоруун кылып чорааш, чанып келген.

★ **ГВАТЕМАЛА.** Полковник Перальта Асурдиага баштаткан шериг эрге-чагыргазы социалистиг лагерьның чурттарынче баарын хоруп, паспортка чогуур демдеглелди кылган. Ол чурттарже аян-чорукту хоруурун «демократтыг албан черлерин камгалаар дугайында» хоойлуну күүседир дээр чылдак-биле чорудуп турар. Ол хоруушкүнү үрээр чорукту камниг үүлгедигни кылганы-биле бир демей көрүп турар.

★ **КАРАЧИ.** Индонезияның президентизи Сукарно үш хонукта албанның аян-чоруун кылып, Пакистанның найысылалы Карачиде чеде берген.

★ **КАИР.** Йемен Араб Республиканың президентизи Абдалла ас-Саллял албанның аян-чоруун кылган соонда Каирден Санаже ужудуп үнген.

★ **ЛОНДОН.** Англияда ижин тифиниң нептереп турары илереттинген. Ындыг таварылгалар Саут-Шилдсте (Англияның Соңгу-Чөөн талазында) 13, Харлоуда (Англияның Мурнуу-Барыын талазында) 24 болган.

(СЭТА).

АГААР БОЛУР

Бөгүн республиканга булуталап каап турар, чаашкын шоолуурвес хүн болур. Хат кошкактан өй-зынга чедир, янзы-бүрү угланыыкынныг. Чөөн болгаш соңгу-чөөн районнарга кыска чаашкыннар болурдиңмирээшкин болуп магатчок. Агаанның температуразы: республиканга —20—25, а Кызылга —22—24 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАР

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Эзлгир-оол» 10, «Камгалап алдыгал» 2, «Ийи аңгы орукта» 4, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Чидиг ныызыл парустар» 11.15, 1.15, 3.15, «Кайгамчыктыг чеди» (1-ги сериязы) 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шортанның чарлыыбиле» 10.30, «Ийи дайынчы» 12.30, 2.30, 6.30, «Чөөн чүктүң херээженнери» 4.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөглээшкиниң дүнү» 1.15, 9.15, «Баштай көрүп кааш-ла ынакшый берген» 3.15, 5.15, 7.15, шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Улуг амыдырал» (2-ги сериязы) 5, 9, «Граф Монте Кристо» (2-ги сериязы) 7 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын, № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчызының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 35—24, пропаганда килдизинин 23—54, харыысалгалыг секретарының 23—35, көдээ ажыл-агый килдизинин 25—38, партийжи амыдырал килдизинин 37—13, иштики информация килдизинин 20—60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21—27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22—64, бухгалтерияның 31—75, корректорларның 21—47. Солун келбейн барганда 32—75 телефонче долгаар.

ТС—00653. Культура министерствозунун типографиязы

УРАН ЧҮҮЛ ЧОННУУ БОЛУР

УЛУСЧУ ТАЛАНТЫЛАР

Улуг Ленинниң «Уран чүүл чоннуу болур» деп мерген сөстери бисте боттуг чүүл болуп боттанып турар. Чон уран чүүлдү чогаадып, тургузуп турар.

Ленинчи национал политиканың ачызында, Совет Тываның социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг уран чүүлү улусчу болгаш партийжи принциптерге үндезилээш, улам бурунгаар шапкын сайзырап, калбак хөгжүлдениң оруунда кирген. Чоннуң иштинден уран чүүлге салым-чаланныг кижилер шылгарап үнүп, оларның саны чыл келген түдум-на улам көвүдеп турар. Үгле сөөлгү каш чылдарның дургузунда бизин чоннуң иштинден салым-чаланныг уран-шевер чазаныкчылар, ыраажылар, хөгжүмчүлер, танцычылар, сыгыртчылар дээш дыка хөй кижилер ортанып турар. Чоннуң аразындан үнүп шевер чазаныкчы Монгуш Черзиге Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң литературазының алдарлыг ажылдакчызы деп атты тывыскан, ол болуп ышкаш чазаныкчы эштери-биле кады ССРЭ-ниң чурукчулар эвилелиниң кежигүнүнге кирген.

Мооң мурнунда болуп эрткилээн бот-тывынгыр уран чүүлдүң район болгаш республика көрүлделериниң чеже талантылыг кижилер шылгарап үнүмээн дээр. Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозунуң колхозчузу турган аныяк уруг Биче-Сарыг бурундаа чылын болуп эргеи республика көрүлдезинде ыраажы талантылыг болуп илереттинген. Биче-Сарыг ам республиканың концерт-эстрада бюрозунуң артизи, энир чылын аныяк артистиң ырларын Даг-Алтайның ажылчы чону болгаш Моол Арат Республиканың чону магадап, олар аңаа улуг үнелээшкинни берген. Бо хүн-дерде Биче-Сарыг Хакассияның ажыл-ишчилериңе аяр тудуп ырлап чоруп турар. Өвүр районнуң Хандагайтыда Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи, аныяк уруг Монгуш Өшкү-Саар каш чыл мурнунда база-ла республика көрүлдезинге талантылыг ыраажы болуп илереп үнүп. Оны ол-ла чылын Кыргыс ССР-ниң төвү Фрунзе хоорайда музыка училищезинче өөредип чоруткан. Каш хонук бурунгаар Өшкү-Саар училищени чедиишкиниг доозуп, ортумак түскай эртемниң дипломун алган, ам Бөрзин Тывазыңга ажылдаарыле хан келген. Ол—ховар диг... Фрунзениң опера болгаш ... спеназынга, муңмук көрүкүлериниң ... туруп алган, классиктиг опера-дан үзүндүлерни, арияларны, романстарны, ырларны улуг чедиишкин-биле ырлап күүсеткен. Мооң мурнунда чылдарда аңаа-дээ уран чүүл бөлгүмериниң киржикчилери чораан 19 аныяк оолдар, кыстар республиканың хөгжүм-ниг театрының чанында театр студиязын бо чылын доозуп үнген. Оларның чамдыктары ам уран чүүл талазы-биле дээди эртемни чедип алыр дээш удурлаш Ленинград хоорайже өөренип чорупторлар. Бо ышкаш чиик-керни ам-даа дыка хөйнү адап чорур.

Мооң мурнунда көрүлделерден ... үнгеннер ам бистиң театрның мергежилдиг артистери болуп өскен. Чоннуң аразындан илереттинип үнген тыва ыраажылар, танцычылар, сыгыртчылар Москваның Улуг театрынга ойнап каапкан. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң район, республика көрүлделерин эрттирер чорук биске канчаар-даа аажок улуг ужурдузалыг болуп, ёзулуг улусчу талантылар оон шилиттинип үнүп турар. Ынчангаш чыл бүрүде-ле уран чүүл көрүлделерин эрттирери биске чанчыл болу берген.

Бо чылын областың профэвилелдер төвүлели, республиканың Культура министерствозу-биле кады бот-тывынгыр уран чүүлүн көрүлдезин организастап эрттирип, ам ооң эң сөөлгү чадазында келген. Кызылда эгелеп турар республика көрүлдезиниң районнарга канчаар эрткенин маңаа көрээлицер.

Чеди чылдың бешки чылында районнарга болуп эрткилээн бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделери мооң мурнундагы чылдарга бодаарга бүгүле талазы-биле черле багай эвес эрткен. Көрүлдеге киришкен коллективтерниң болгаш кижилериниң саны эрткен чылдаргызындан дыка көвүдээн. Коллективтерниң көргүскен номерлериниң идейлиг утка-шынары, күүселдери бизин чыл бүрүде-ле экижип турар-дыр деп чүве илдең болган. Ырлаарынга, танцылаарынга, сыгыртып, хөөмейлээринге, хөгжүмге ойнаарынга, уран номчулгага талантылыг чаа кижилер районнарда дыка хөй болуп илерээн. Бо чылгы көрүлде Улуг-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарынга черле организастыг эки эрткен. Оларның ажылагыйларының, албан организацияларының уран чүүл коллективтериниң районнар көрүлдезинге белеткели база-ла багай эвес болган.

Дыка хөй бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көргүскен номерлериниң идейлиг утка-шынары, күүсеткен байдалы черле эки болган. Оларның концерттериниң репертуарлары баяан, ылаңгыя тус черниң ажыл-амыдыралы-биле ханы холбашкан номерлер кирген, ажылагыйның мурнакчы кижилериңе турасаатқан номерлерни көргүзүп, оларны мактап, алдаржыдып турган, четпестерни, эргиниң артыышкыннарын, төлеп чоктарны боттарының концерт көргүзүглерин дамчыштыр сойгалап илередип тургулаан. Шак ындыг утка-шынарлыг, амыдыралбиле ханы холбаштырган номерлерлиг эки уран чүүл коллективтериниң чамдыктарын мооң мурнунда үнгүлээн солуннарга парлап, оларның аттарын адаан болгай. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмериниң дыка хөй киржикчилери боттарының чогаадып алгылаан ырларын, шүлүктерин тургускан, танцыларын районнар көрүлделериңе киирген. Ынчалза-даа оларның хөй кезии ам-даа чедир ажылдан кылдынмаан чиг чогаалдар солгулаан.

Районнарга болуп эрткилээн көрүлделерге дыка хөй ажыл-агый черлериниң, албан организацияларның удуртукчулары боттарының коллективтериниң көрүлдеге чедиишкиниг ойнаары дээш сагыш-човап, оларга улуг дузаны чедиргеннер. Харындаа чамдык колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары боттары уран чүүл көрүлделериңе киржип, солун номерлерни көргүскүлээн. Мооң мурнунда үнгүлээн солуннарга Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» колхозунуң удуртукчуларының кончуг эки үлегерлиг чоруун мактап бижээн болгай. «Шекпээр» совхозта, Тес-Хемниң Ленин аттыг колхозунда, Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунда партком-нар секретарьлары эштер Маңзырыкчы, Чамзырай, Оолакай олар боттарының коллективтери-биле уран чүүлдүң район көрүлдезинге идепкейлиг киржип, солун номерлерни күүсеткилээн. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң ажылы дээш улуг сагыш-човап, концерттерге боттары-биле киржип турар мындыг удуртукчулар бистиң республиканың өске-даа ажыл-агыйларында, албан организацияларында, бүдүрүлге черлериндe бар. Ол ышкаш Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң даргазы эш Дежневтүң бодунуң колхозунуң уран чүүл коллективинге улуг дузаны чедирип турарын, оларның эки чедиишкиниг ойнаары дээш сагыш-човап, «аарып» турганын бо арында кирген чүүлде мактап бижээн.

Ындыг болза-даа чамдык колхозтарның, совхозтарның, ажыл-агый, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары бот-тывынгыр уран чүүлдүң хөгжүлдезинче, боттарынга хамаарышкан культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылынга боттуг дуза чедирбейн, ажыл-ишчилериниң культурлуг дыштанылгазынче, чоннуң коммунистиг кижизидилгеенинң хөрээнче эвээш кичээнгейни салып турар. Ол дугайында четпестер районнарга болуп эрткилээн көрүлделерден илерээн болгаш бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериңе дуза катпас, чоннуң аразындан улусчу талантыларны илередип үндүреринге сагыш салбас удуртукчулар дугайын бистиң солуннуң көдээ бижикчилери редакцияга чоруткулаан чагааларында айыткылаан. Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң даргазы эш Мирчин көдээ клубтарының бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмериниң ажылынга каш чыл улаштыр дуза чедирбейн келген. Колхозтуң чамдык талантылыг аныяктарын көрүлдеге киириштирер дээш ажылдан хостаарын дилээрге ол чөпшээревейн турган. Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозунуң даргазы эш Кудурукпай бодунуң колхозунуң район көрүлдезинге киржир дээн аныяктарын транспорт-биле хандырарын ойталаан. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Хүт салбырының удуртукчулары боттарының аныяктарының район көрүлдезинге киржириниң дугайын сагыш салбайн, оларны транспорт-биле хандырбаанындан ында аныяктар боттарының акшазы-биле самолётка олурар билеттерни садып алгаш, көрүлдеге чогуур өйүнде кээп киришкен.

Черле ынчаш Бии-Хемниң парткому болгаш райкүүском бот-тывынгыр уран чүүлдүң хөгжүлдезинче, улусчу талантыларны дилеп тывар талазы-биле багай сагыш салып турар. «Өөк» совхозтан, «Хадың» колхозтан район көрүлдезинге чаңгыс-даа кижи киришпээн. Мооң мурнунда чылдарда олар база-ла киришпейн келгилээн болгай. Ол дээрге мырынай шыдажыр аргажок четпес чорук-тур. Бо чылын Туран хоорайда районнуң Культура бажыңының уран чүүл коллективи район көрүлдезинге шуут киришпээн. Көдээ клубтарының методиктиг төвү шак ындыг үлегер чок чоруун көргүзүп, бо чугула кампанияга киришпээни дээш оларга чогуур хемчегни көргүзер ужурлуг.

Районнарга болгулаан көрүлделериниң бир кол четпес чүүлү оларның репертуарының ам-даа эки байыыаны, көргүскен номерлериниң идейлиг утка-шынары, күүседиглериниң багай болуп турарында. Бо дээрге чыл бүрүде-ле катаптаттынып турар улуг четпестер-дир. Чамдык бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери мооң мурнунда чылдарда каш катап көргүзүп каапкан номерлерин бо чылын база дагын көргүзүп, оларның репертуарында кандыг-даа чаартылга чок болган. Чамдык коллективтер район көрүлдезинге багай белеткенгениниң ам-даа чедир ышпаан чиг номерлерни эккеп киирген. Танцы уран чүүлүнүң талазы-биле хөгжүлде бисте дыка багай деп чүве районнарга эткилээн көрүлделерден илерээн. Сценага үндүрер аргажок багай күүседиглерлиг танцылар кайы хөй болган. Районнарга болуп эрткилээн көрүлделерге киришкен коллективтериниң чамдыктарының кеткен идик-хеви ам-даа чогуур негелделерге чедир дүүшпейн турары илерээн.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң республика көрүлдезинің киржикчилериниң дыка хөй уран талантылыг кижилер шылгарап үнер. Олар мооң соңгаар тыва уран чүүлдүң хөгжүлдезинге улуг үлүгну киирер.

Келир чылын Москва хоорайга Тываның артистери болгаш бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмериниң талантылыг киржикчилери концерт көргүзүп, аныяк республиканың уран чүүлүн бараалгадыр. Ол дээрге төөгүлүг улуг болуушкун-дыр. Бо көрүлделеден шилиттиннип үнген ыраажылар, танцычылар, сыгыртып, хөөмейлээрлер, уран номчукчулар аңаа киржир.

СЭКП ТК-ның чаа болуп эрткен Пленуму бистиң чуртувустүң культура тургузуушкунунуң улам ыңайгы хөгжүлдезинге кайгамчык чаа улуг болуушкун. Бо Пленум уран чүүлдүң, литератураның мооң соңгаргы хөгжүлдезинче, улусчу талантыларны илередип тыварынче чаа сорулгаларны салган. Ол ышкаш партияның өндүр-чаагай Программазында мынча дээн болгай. «Улусчу театрлар, массалыг бот-тывынгыр уран чүүлдер, техниктиг чогаадылга болгаш улусчу чогаадылганың өске-даа хевирлери калбаа-биле нептерээр. Массаларның уран-чогаадыкчы ажылчорудулгазының көдүрүүшкүнү болза чаа-чаа мергежилдиг чогаалчыларның, чурукчуларның, хөгжүмчүлерниң, артистерниң депшип үнериңе идигни бээр».

Бот-тывынгыр уран чүүлү массалыы-биле хөгжүдүп сайзырадыры, чоннуң аразындан талантылыг кижилерни илередип, оларны белеткеп үндүрери республиканың партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының, культура албан черлериниң, чогаадыкчы организацияларның мурнунда партийжи улуг сорулгалар болуп салдынган.

Тес-Хем районнуң Нарын көдээ клувунда бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Олар боттарының колхозунуң колхозчуларынга, суурнуң чурттакчыларынга, кожазында суурларга солун концертти көргүзүп турар. Чоокта чаа Самагалдай суурга болуп эрткен район көрүлдезинге Нарын клувунда бот-тывынгыр уран чүүл коллективи ийиги черни алган.

Чурукта: Нарын клувунда бот-тывынгыр уран чүүлдүң ыры ансамблиниң киржикчилери.

Фотозу **В. Кулипановтың.**

РЕПЕРТУАРНЫ БАЙЫДАР

Мугур-Аксының көдээ клуву, культураның одаа болбушаан, бодун долгандыр суурнуң хөй-хөй аныяктарын хаара тудуп турар. Аңаа кино, лекция, беседалардан аңгыда, бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге белеткелдерни чоргудуп турар. Ындыг көрүлденің биредээив колхозтуң аныяктары район төвү Кызыл-Мажалыкка чорткан. Аңаа Бюрбю, Бюлчюн оларның күүсеткени өөрээн чуртум эдеп моол ыры, Пар-оолдуң бодунуң чылын алганы бызаанчызынга тыва национал аллгаларны күүсеткени көрүкчулерниң сонуургалын болдурган. Ол ышкаш М. Салчактың тургусканы «Төрээн чурт», «Партия, Чон» деп аттыг монтажы үениң байдалынга таарышкан, уран-чечен байлакшылы дээш, көрүкчулерниң сеткилин хайныктырыы, макталга киргениң демдеглээр херек. Ынчалзажок көрүлденің түнелинде «Малчын» колхозтуң аныяктарының уран чүүл бөлгүмүнге белеткел кошкан болганы илерээн. Ол чылдаганы чүдел? Ону үгле көрүлдеге белеткеп ... организас чогу, аныяк талантыларны тып ... комсомол комитединиң киржилге чогуурлап болур. Ол ышкаш көдээ клубтуң эргелекчизиниң талазындан уран чүүл бөлгүмүн кандыгла бир кампания хевирлиг көрүп, малчыннарга концерт көргүспейн турары дыка четпес.

Амгы үеде Тывада чаа улуг чаартылгаларны алгап йөрээп турар чаа ыр, шүлүктер көвүдээн. Ыр аялгаларын өөредир, уран номчулганы чорударынга чогуур кичээнгей салдынмайн турар. Нота талазы-биле частырыглыг аялганы, чедир доктаатгынмаан шүлүктү хаая эвес дыңнаан мен. Ол бүгү дус-даа, чигир-даа чок шай ишкени-биле дөмей болур чорду. Ол ышкаш ажылагыйда четпестерни чайладырынга идиглиг сатиралыг көргүзүглер, кожаң ырлар кончуг ховар. Көдээ клубтарның уран чүүл көрүлдезинге чугаанын, ыры, музыканың культуразын бедидер талазы-биле бодал моон чаягаар төрүттүнүп келир-дир.

Төп Комитеттиң июнь Пленуму чон ортузунга идеологтуг ажылды бедик деннелге тургузарын негеп турар көдээниң уран чүүл бөлгүмнери углап баштап турар албан организацияларга база-ла ол бедик негелделер дүгжүп турар.

С. МОЛДУРГА.

ҮНЕЛЭЭШКИН

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң район көрүлдезинге бистиң кур чер совхозунуң көдээ клувунда бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү багай эвес белеткенгеш, район көрүлдезинге эки түнелди көргүстүвүс. Республиканың көрүлдезинге базала эки түнелди чедип алыр дээш аңаа черле кызымак, шудургу белеткенген бис.

Республика көрүлдезинге белеткенип тура чоокта чаа Тес-Хем районнуң ажылчы чонунга концерт көргүзүп бараалгааш келдивис. Хөөрем, мактанчыг-даа эвес, бистиң көргүскен концертивисти тес-хемчилер черле эптиг-эзлдек, эки хүлээп алганнар. Ылаңгыя Галина Ооржактың ырлаан ырларын көрүкчулер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп ап, эки деп макталды берген. Башкы Монгуш Дарыймааның чогаадын кылганы «Тайбың, май, күш-ажыл» деп монтажын эки үнелеп, «идейлиг утка-шынары черле экидир» диргеннер.

Тес-Хемден келгеш, Чедер курортунда дыштанып турар чонга ол-ла номерлеривисти көргүстүвүс. Көрүлде эрткен соонда бодувустун совхозувустун ажыл-ишчилеринге болгаш малчыннарынга чаа номерлиг концерттерни көргүзөр дээш белеткенип кириптер бис.

О. МАРТЫЙ-ООЛ,
«Тиилелге» совхозта көдээ клубтуң уран чүүл удуртукчузу.

Маадырывыс Валентина

Сөзү Л. Чадамбаныы. Аялгазы Р. Кенденбильдии.

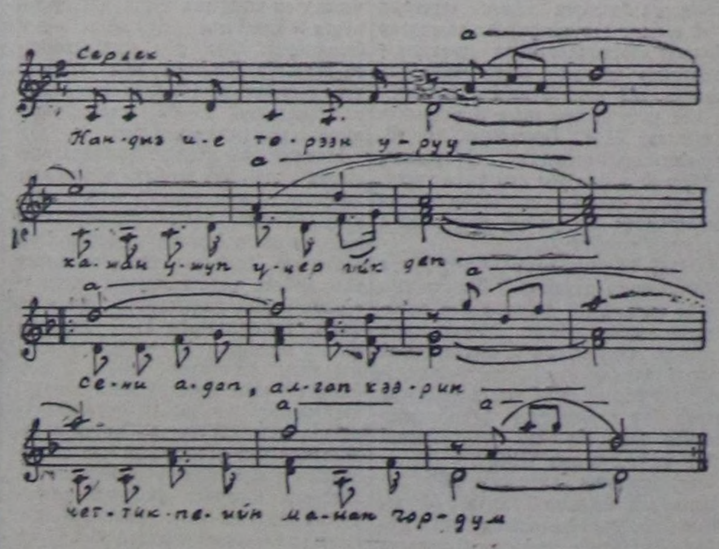

Кандыг ие төрээн уруу
Кажан ужуп үнер ийик деп,
Сени адап, алгап хөөрин
Четтикпейн манап чордум.

Октаргайже баштай ушкан
Россияның маадыр кызы,
Ораныда оолдар, кыстар
Ошкап тур бис, Валентина!

Хүлүмзүрээн шырай нүүрүң
Хүнден артык чырып хөөп тур,
Сылдыс шолбан аразындан
Сырын ырың дыңнап турдум.

Саян, Таңды аразында
Совет Тыван, эжиң, өөрүң
Чечээн сөңнээн, моорлаңар дээн—
Сени база чалап турлар.

Валентина маадырывыс,
Партияның төлеп кызы —
Деңнеп «четпес тиилелгеңге
Делегей-чер байырлап тур!

С. САРЫГ-ООЛ.

Чоннуң чечээ

Ында-мында дугуй, хүртү дагжаан чүктен:
Районнар, колхоз, совхоз төптеринден
Диңмиттелген омак ырлар, каткы, чугаа
Дириг чечек — ортулуктар шуужуп кээп тур.

Чочагайлар, коңгурактар сырга, дээрбээ
Чойган, хадың, шеттер, хаактар өттүнгензиг;
Шолбаннар дег, чодураа дег карактар хып,
Чоннуң чечээ —фестиваль-даа чалгый-ла бээр.

Совет Тывам мөңге согар оттуг чүрээ
Солаңгы дег найысылал Кызыл хоорай
Оңмас ногаан торгу тонун кеттинипкен
Оглу, кызын куспаан херип уткуп ап тур.

Уругларның, бүдүш сыны — экти, хөрээ,
Ураннарның шуткуп, чазаан чогаалы-ла;
Кудай өөнүг ак-көк хемнер, хөлдеримниң
Куулар, кастар куштары-даа ында-ла каар.

Суулаан дег суук-суук хүрен, казылганзыг,
Суурган хола, алдын өөнүг, хадыңнарзыг,
Чергелешкен түмен кижи оңгаар-дескээр
Сесерликте базып турда көрүп ханмас!

Тар-тар дыгыш содак, шудак кеттинипкен
Дазыл, чал дег шынган туткан мөгелериң
Ажыл-иштиң хөрүүн орта кадып дадаан
Арыннары күштүг чурттуң төлдери шын.

Байырлалдың киржикчизи оолдун, кыстың
Маңаа бөгүн мындыг күштүг Наадым кылып,
Ырлап, хөглеп, күжүн көржүп ойнаар сылдаа
Ындыг амыр — кыдыра эвес, чаагай түннел.

Улуг совет күрүнениң чү-даа дыынмас —
Ушпас-тайбас, мөге быжыг чөлеңгинжи,
Бүгү чоннуң каас, тодуу херечилээн
Бүдүрер күш улам бедээн тиилелгези!

РАЙОННАРГА ЭРТКИЛЭЭН КӨРҮЛДЕЛЕРДЕН

Бирги черни тывыспаан

Туран хоорайның культураның болгаш дыштанылганың парыгынга ийи хүннүң дургузунда районнуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези бооп эрткен. Ийи хүннүң дургузунда ол паркка көрүкчү чон-даа хөй болган.

Сценага саанчылар, тараажылар, механизаторлар, малчыннар болгаш башкылар, эмчилер, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери, ажылчыннар, албан-хаакчылар удаа-дараалаштыр үнүп кээп, боттарының талантызын чонга бараалгадып турган. Бии-Хем районнуң уран чүүл көрүлдезинің бо чылгы бир онзагай чүүлү болза, аңаа дыка хөй тыва ооддар, кыстарның, улуг-даа назынныларның идепкейлиг киржип, уран талантылыг чоруун көргүскени болур. Ол ышкаш, коллектив бүрүзүнүң репертуары орус болгаш тыва дылдар кырында номерлербиле байлак болган.

Районда коммунал-тудуг конторазының, «Кызыл тараачын» колхозтуңЭэрбек салбырында, Ленинка суурда көдээ клубтарның база «Искра» колхозтун төвүнде боттывынгыр уран чүүл коллективтери бо көрүлдеге черле эки белеткенген. Ылаңгыя «Искра» колхозтуң даргазы эш Дежнев бодунуң колхозундан көрүлдеге киржип келген кижилериниң аъш-чеминге чарыгдаар акшазын берип, оларны транспорт-биле эки хандырган, Дежнев боду ол көрүлдеге кээп олуржуп, бодунуң колхозунуң «артистери» дээш, «аарып» тургын.

Ындыг болза-даа чамдык ажылагый черлериниң, албан организацияларның удуртукчулары боттарының коллективинде бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң ажылынче кичээнгей салбайн, оларга дуза көргүспейн барганы канчаптаа шын эвес. «Хадың» колхоз болгаш ооң суурларында көдээ интеллигентилер үш чыл дургузунда бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге киришпээн. Бо чылын «Өөк» совхозтун, районнуң Культура бажыныныың, «Тиилелге» колхозтуң коллективтери бот-тывынгыр уран чүүлдүң район көрүлдезинге шуут киришпээн.

Көрүлдеге бирги черни чаалап алган коллектив чок болган. Ийиги черни районда коммунал-тудуг коллективи болгашЭэрбек көдээ клувунуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи алган, үшкү черлериниң Ленинка суурда болгаш «Искра» колхозтуң төвүнде клубтарның уран чүүл бөлгүмнериниң киржикчилери алгылаан. Бии-Хемниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң район көрүлдезинге бирги черни алган коллективтин чок болган ужуру көрүлде эрттиреринин район оргкомитединин (даргазы эш Габитов) бо чугула кампанияга багай белеткенгенинин, бо дугайында ажылды эң-не кошкак чорутканының тодаргай херечизи болур-дыр.

Коллективтер бүрүзүнүң көрүлдеге киирген номерлериниң идейлиг утка-шынары болгаш оларны күүсеткениниң мергежили чавыс деннелдиг болган. Чаа шүлүктер, ырлар, шоодуглуг чогаалдар номчулгалары кончуг эвээш болган, ажыл-агыйның амыдыралы-биле холбаштырган номерлер чок. Бии-Хемниң район көрүлдезинге чаңгыс-даа коллектив танцы болгаш музыка күүседилгелерин киирбээн. Ниити ырлар коллективтериниң белеткели багай болган.

Райкүүскомнун культура килдизи көрүлде дугайында ажылды эң-не багай чоруткан, районнуң комсомол, профэвилел органнары көрүлдени чугула кампания кылдыр көрбээн. Районнуң партия комитеди боже база-ла багай кичээнгей салган.

В. КУЛИПАНОВ.

Өвүржүлерниң талантызы

Өвүр районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң район көрүлдези бо чылын база-ла мооң мурнунда чылдарда ышкаш, бедик көдүрлүүшкүнге болуп эрткен. Район көрүлдезинге бүгү колхозтардан болгаш Хандагайты суурдан 83 талантылыг аныяк ооддар, кыстар киришкен. Оларның аразында саанчылар, малчыннар, көдээ интеллигентилер, механизаторлар дээш кандыг мергежилдиг кижилери чок дээр боор.

«Коммунизмче орук» колхозтан келген бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң көргүскен монтажы утка-шынар болгаш күүселде талазы-биле улуг үнелели алган. Ол колхозта Александра Дагба, Маруся Кара-кыс дээн ышкаш талантылыг ыраажылар бар болган. «Коммунизмче орук» колхозтуң удуртукчулары көдээ клубтуң боттывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң ажылынче улуг кичээнгейни салып турарындан оларның күүсеткен номерлери солун болган.

Район-даа, республика-даа көрүлделерінге мооң мурнунда чылдарда киржип, аңаа эки түнелдерни көргүзүп келген, «Торгалыг» колхозунуң колхозчу кыстары Дадар-оол Анайбан, Дагба Кара-кыс, Кыргыс Дырыш, Арагачы Далай-оол олар боттарының ырлаар талазы-биле салым-чаяанныын база катап бадыткап, көрүкчулериниң улуг сонуургалын хайныктырган. Торгалыг клувунда уругларның ыры ансамблиниң күүсеткен ырларын катап-катап ырлаарын көрүкчулер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле дилеп турган. Дус-Даг ның Чаа-Суурда клуб эргелекчизи Санчы Кызыл-оол тыва улустуң игил, бызаанчы, чадаган база дошпулуур дээн ышкаш хылдыг хөгжүм херектелдеринге уран-мергежилдиг ойнап, аңаа каш-каш ырларны ойнадып турда дыка-ла солун болган. Санчы Кызыл-оол сыгыртып, хөөмейлээринге база-ла салым-чаяанныг төл.

Саглы көдээ клувунда уран чүүл колдективиниң «Чечектел, Саглым» деп чогаал-хөгжүмнүг монтажы солун болган. Олар боттарының ол монтажынга колхозтуң ажыл-ишчилериниң 1963 чылда социалистиг хүлээлгелерин киирген, колхозтуң тракторизи эш Шериг-оолдуң сыгыртырын канчап черле мактавас боор.

Районнуң Культура бажыңының директору С. Таспай, Хандагайты он бир чыл школазының 10-гу клазының өөренікчизи Эрес-оол олар боттарының чогаадып алган шүлүктерин көрүкчүлерге уран-мергежилдиг кылдыр номчуп күүсеткеннер.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң район көрүлдезинге бирги черни «Коммунизмче орук» колх... уран чүүл киржикчилери, ийиги, үшкү черни дус-дагжылар, «Кызыл тук» колхозтуң уран чүүл коллективи алгылаан.

Өвүрнүң район көрүлдезинге киришкен коллективтериниң көргүзүүнде сатиралыг, шоодуглуг кыска жанрның чогаалдары, чаңгыс кожеге кыска шинлер шуут чок болган. Бо-тывынгыр уран чүүл ажылын чугулалап көрбес чамдык удуртукчуларны көрүлденің түнелин үндурген черге чүве чугаалаан эштер чөптүү-биле шүгүмчүлээн. Район көрүлдезинге Өвүр парткомундан кым-даа олурушпаан.

М. СУНДУКАЙ.

Биске өрелиглер

Бистиң «Сут-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр көдээ клуву чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорударының талазы-биле сөөлгү үеде бодунуң ажылын элээн экижидип, чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Клубта бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери доктаамал ажылдап, ында 30 ажыг кижи доктаамал киржип, чонга боттарының уран талантызын к... ...ынга ... Суурнуң чурттакчы... ...ыры... ...ынарынга, ...гаш совхозтуң м... ...ии ш... ...ылдың эгелээш ... ажылчыннарынга б... ...ажыг кон... ...зинден эгелээш ... ...церттерни көргүск... черде ... Бот-тывынгыр давыш... ...чүүлдүң ... район болгаш ре... Владим... ...ка көрүл... ...делеринге клубта... ...иле, бис... ...чүүл бөлгүмнүң киржикчениишки... ...загай эвее... ...белеткенип, ра...ет күрүн... ...лдезинге... эки түнелдиг йгамчык ... ...ар. Уран чүүл бөлгүмнүң чүвени ... ...чилерге... ...ден талантылыг ... деп, В... ...р илерел... ...үнген. Оларның чаа... Бод... ...ары рес... ...публика көрүлдезинде... ...жип че... ...дип келгеннер. ...ыр уран ... Ынчалза-даа бот-тывынг... ...чүүл бөлгүмнериниң ажы... ...ы ам... ...даа чогуур негелдезинге чед... ...ир тур... ...густунмаан. Чонга көргүзүп турар концерттериниң чамдык номерлериниң идейлиг утка-шынары ... ...дээрзин миннип чугаалаар ... ...аар. Концерттеривистиң репертуары кончуг ядыы, республиканың ... ...чугаадылгазының бажыңы бистерни репертуар-биле хандырып шыдавайн турар. Чаа ырлар, чаңгыс кожеге шинлер, кыска жанрның шоодуглуг болгаш сатиралыг чогаалдары дыка-ла чугула хереглетинип турар. Ындыг чогаалдар четпестерни, эргиниң артыышкынарын сойгалап, чылча шаарынга чидиг дээштиг чепсек болгай. Ынчангаш тыва чогаалчылар болгаш композиторлар, республиканың улус чогаадылгазының ... ...ажыңы кодээде бот-тывынгыр уран чүүл болгүмнериниң мурнунга улуг ... ...ореліг болуп турарлар. СЭКП ТК-ның бо болуп эрткен Пленуму чогаалчыларның болгаш композиторларның, чогаадыкчы коллективтериниң мурнунда улуг сорулгаларны салган болгай. Ынчангаш чаа ырларны, чаңгыс кожеге шинлерни, кыска жанрның шоодуглуг болгаш сатиралыг чогаалдарын моон соңгаар өйүү ап, ооң-биле боттарывыстың репертуарывысты байыдар бис ... ...ээрзинге бүзүреледиг-дир.

О. БОРАШ.